

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DUŠICA POSTOLOVIĆ
MENTOR
Prof. dr. ANTON KRAMBERGER

SLOVENSKA POLITIČNA ELITA V TRANZICIJI
Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a Dušica Postolović, z vpisno številko 21013292,
rojen/-a 4.12.1978 v kraju Kranj, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:

Slovenska politična elita v tranziciji

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo - predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne - kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede.

V Ljubljani, dne 14.09.2003 Podpis avtorja/-ice: _____

SEZNAM KRATIC

IS – izvršni svet

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

DEMOS – Demokratična opozicija Slovenije

BiH – Bosna in Hercegovina

ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije

SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva

ZK – Zveza komunistov

RS – Republika Slovenija

ZIS – Zvezni izvršni svet

OZN – Organizacija združenih narodov

KAZALO

UVOD.....	6
1. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE	8
1.1 Opredelitev predmeta proučevanja	8
1.2 Cilji	8
1.3 Opredelitev hipotez.....	9
1.4 Uporabljene metode.....	9
2. ELITE	10
2.1 Opredelitev pojma elit	10
2.2 Klasična teorija elit	11
2.3 Sodobne teorije o elitah	12
2.4 Tipi elit in politični režimi: model	16
2.5 Politična elita	18
3. TRANZICIJA	20
3.1 Opredelitev pojma tranzicije.....	20
3.2 Tipi tranzicije.....	21
3.3 Politični sistem in tranzicija v demokracijo.....	22
3.4 Posledice tranzicije	23
4. SPREMEMBA REŽIMA IN NASTANEK NOVEGA POLITIČNEGA PROSTORA	25
4.1 Reforme komunistične politične elite in nova družbena gibanja.....	25
4.2 Komunistična politična elita	28
4.3 Postsocialistična politična elita.....	29
4.4 Politična elita in civilna družba po tranziciji	31
4.5 Raziskava: elite na slovenskem v obdobju 1988-1995.....	32
5. SLOVENSKA POLITIČNA ELITA OB RAZPADU JUGOSLAVIJE.....	37
5.1 Konfederalni načrt Slovenske »Šinigojeve« vlade	37
5.2 Slovensko-hrvaški predlog za konfederacijo	38
5.3 Razdružitev ali odcepitev Slovenije?.....	40
5.4 Homogenizacija slovenskega političnega prostora.....	42
5.5 Zborovanje v Cankarjevem domu.....	43
5.6 Majniška deklaracija 1989 in Temeljna listina Slovenije 1989.....	43
5.7 Amandmaji 1989, Deklaracija o suverenosti.....	45

5.8 Demos in plebiscit	46
5.9 Razglasitev samostojnosti Slovenije.....	47
5.10 Reakcija na razglasitev samostojnosti	48
5.11 Samostojna Slovenija.....	50
5.12 Nova slovenska ustava.....	51
5.13 Uspeh slovenske politične elite v tranziciji	52
SKLEP	54
LITERATURA IN OSTALI VIRI.....	57

UVOD

Diplomska naloga je nastala na podlagi mojega večletnega zanimanja za slovensko politično elito in njeno delovanje v kriznih časih slovenskega osamosvajanja. Pričujoče delo je poskus predstavitve slovenske politične elite in njenega delovanja v času tranzicije.

Slovenska elita je konec osemdesetih let zaznala veliko razhajanje v mnenjih in interesih z jugoslovansko politično elito. To je bil razlog, da se je takrat še Federativna Republika Slovenija začela osamosvajati izpod zveznih oblasti in poskušala zadovoljiti svoje interese.

Pri osamosvajanju in nadalje v demokratični tranziciji je slovenska politična elita odigrala ključno vlogo. O tem kako kvalitetno je elita delovala in koliko pričakovanj je izpolnila, obstajajo različna mnenja.

Slovenska politična elita v procesu osamosvajanja in tranzicije ni bila edini akter. V smeri samostojne države je začela delovati pod pritiskom opozicijskih gibanj, ki so se v osemdesetih letih pojavljala in vključevala (predvsem preko ZSMS) v slovenski politični prostor. To so bila nova družbena gibanja, ki z obstoječim stanjem in razmerami v takratni Jugoslaviji niso bila zadovoljna in so zahtevala spremembe družbenega sistema.

Delovanje slovenske politične elite je potrebno ocenjevati ob upoštevanju dejstva, da je bila elita »med dvema ognjema«. Z ene strani je nanjo s svojimi zahtevami pritiskala slovenska opozicija, z druge strani pa zvezni organi Jugoslavije, ki si niso želeli političnih in družbenih sprememb.

V diplomski nalogi sem skušala prikazati glavne dogodke in procese v času osamosvajanja, v času od 1988 do 1992. Diplomska naloga je koncipirana na štiri glavne sklope, znotraj katerih so po poglavjih predstavljene ključne ugotovitve, ki se nanašajo na slovensko politično elito in dogodke ob demokratičnem prehodu.

V prvem poglavju je predstavljen metodološki okvir diplomske naloge. Kot predmet proučevanja je opredeljena slovenska politična elita, naštetni so cilji te diplomske naloge, postavljene hipoteze in opisane metode s pomočjo katerih je bila diploma napisana.

Drugo poglavje je namenjeno predstavitvi pojma elite. Opisana je klasična teorija elit in njeni glavni predstavniki. Pri podpoglavju o sodobnih teorijah o elitah so opisani kriteriji razlikovanja med posameznimi teorijami in predstavljeni različni pogledi na elite s strani pluralistov in neomarksistov. V naslednjem podpoglavju je prikazan model, ki povezuje integriranost, diferenciranost in kroženje elit z tipi političnih režimov, zadnje podpoglavje pa je namenjeno predstavitvi politične elite.

Tretje poglavje je namenjeno razlagi pojma tranzicija, opredelitvi osnovnega pojma tranzicija, ki po mnenju Pridhama in Lewisa pomeni »proces vzpostavitve ustavne ureditve in oblikovanja proceduralnih pravil političnega tekmovanja. Pomeni tudi razpustitev avtoritarnih organizacij in odpravo zakonov, ki niso skladni z demokratično politiko«. Opisuje tudi dva različna tipa tranzicije, ortodoksni tip in gradualizem in posledice tranzicije.

Četrto poglavje govori o spremembi političnega sistema in o nastanku novega pluralističnega političnega prostora, ki ga je ob zahtevah opozicije »dovolila« slovenska politična elita. Tu so opisane spremembe politične elite, ki je iz komunistične elite prešla v post-socialistično elito in odnos med post-socialistično elito in civilno družbo. Zadnji del četrtega poglavja je namenjen analizi raziskave »elite na Slovenskem v obdobju 1988-1995«, kjer sta prikazana stopnja reprodukcije elit in mobilnost članov znotraj elit v obdobju 1988-1995.

V petem, zadnjem poglavju so prikazani ključni dogodki v času osamosvajanja Slovenije in reakcije zveznih organov. Na koncu petega poglavja so podana mnenja nekaterih vidnejših slovenskih akterjev o uspešnosti slovenske tranzicije.

1. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

1.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Predmet proučevanja v moji diplomski nalogi je slovenska politična elita . Slovensko politično elito bom preučevala v času osamosvajanja in v času tranzicije. Kot čas osamosvajanja sem opredelila obdobje od razpada Jugoslavije oziroma od leta 1988 pa do leta 1991, ko je bila razglašena samostojna država Slovenija, za čas tranzicije pa sem štela obdobje od leta 1992 do leta 1995, ko se je samostojna država Slovenija že nekako izvila iz začetnih težav in »postavila na svoje noge« (države, OZN in ostale pomembne mednarodne organizacije so ji priznale državnost, razvila je demokratičen političen sistem in moderne uspešno delujoče institucije, razvijalo se je tržno gospodarstvo, usmerjeno na zunanje trge, ...)

Pri preučevanju slovenske politične elite bom poskušala ugotoviti kolikšen je bil njen prispevek pri nastajanju samostojne slovenske države, pri vzpostavljanju demokratičnega političnega sistema v državi in uvajanju sodobnih institucij. V diplomski nalogi bom tudi poskušala ugotoviti ali se je članstvo v slovenski politični eliti po osamosvojitvi zamenjalo, ali pa so na vodilnih položajih ostali stari akterji.

1.2 Cilji

Namen moje diplomske naloge je proučiti pomen slovenske politične elite v času osamosvajanja Slovenije in v času tranzicije političnega in splošno družbenega sistema. Ugotoviti bom poskušala, kakšno vlogo so imeli akterji slovenske politike v času nastanka samostojne države, in koliko so pripomogli k uspešnemu prehodu v demokratičen družbeni sistem.

Ugotovila bom tudi ali se je slovenska politična elita v času tranzicije spremenila; ali so se člani politične elite v samostojni državi, po tranziciji zamenjali, ali pa so na položajih politične elite ostali isti posamezniki.

V diplomski nalogi želim prikazati glavne politične procese in dogodke ob razpadu Jugoslavije in nastanku samostojne države Slovenije. Predstavila bom delovanje slovenske politike med leti 1989 in 1992 in posledičen razvoj dogodkov, reakcijo politike v nekdanji Jugoslaviji.

1.3 Opredelevitev hipotez

Delovni hipotezi moje diplomske naloge se glasita:

1. Slovenska politična elita ima zasluge za uspešno izpeljano tranzicijsko obdobje v Republiki Sloveniji
2. Posamezniki, ki so bili člani slovenske politične elite pred tranzicijo, so po spremembi oziroma med spremembo političnega sistema elito zapustili. Na njihova mesta so prišli novi akterji.

1.4 Uporabljene metode

V nalogi bo uporabljenih več družboslovnih metod raziskovanja, s katerimi bom skušala preveriti veljavnost hipotez.

Metode raziskovanja so bile:

- Analiza in interpretacija sekundarnih virov
- Analiza in interpretacija primarnih virov
- Analiza raziskave

Za analizo bom v svoji diplomski nalogi uporabila večinoma sekundarne vire, predvsem za opredelitev pojma elit in pojma tranzicije, ki sta ključnega pomena za razumevanje glavnega dela diplome. Kot sekundarni vir bom uporabila tudi raziskavo«Elite na Slovenskem v obdobju 1988-1995«. Pomembni so tudi primarni viri, pri čemer se bom opirala predvsem na Ustavo Republike Slovenije iz leta 1991 in na nekdanjo ustavo SRS iz leta 1974.

2. ELITE

2.1 Opredelitev pojma elit

Pojem elite se je pojavil v 17. stoletju in je označeval dobrine izjemne kakovosti, kasneje se je nanašal na superiorne družbene skupine, v 19. stoletju pa se je pojem elite začel uporabljati na področju družbenih ved. (Bottomore v Tomšič, 1999:6)

Pojem elite se nanaša na vrh družbe, na zgornje sloje družbe, ki se nahajajo na ključnih oblastnih pozicijah in posedujejo glavino družbene moči. Sartori pojmuje elito kot posameznike, ki se nahajajo na vrhu družbene piramide moči, oziroma posameznike, ki imajo določene kvalitete, ki jim omogočajo, da posedujejo moč. (Sartori v Tomšič, 1999:7)

Field, Higley in Burton opredeljujejo elito kot »posameznike, ki so na podlagi svojih strateških pozicij v različnih pomembnih organizacijah zmožni stalno in bistveno vplivati na nacionalno politiko.« (Field, Higley in Burton, 1990:152) V nacionalno elito štejemo nosilce ključnih pozicij v največjih in najpomembnejših političnih, gospodarskih, vojaških, profesionalnih in kulturnih organizacijah.

Elita je skupina ljudi, ki imajo vpliv in nadzor nad družbenim življenjem. (Leksikon Cankarjeve založbe, 1994)

V politološkem smislu se pod elito razume ljudi, ki igrajo vodilno vlogo v neki družbi in imajo moč in oblast, da uveljavijo svojo voljo, kljub odporu drugih. (Politička enciklopedija, 1975)

Elita so najboljši ali najbolj talentirani člani neke družbe. (Collins Dictionary of Sociology, 1995)

2.2 Klasična teorija elit

Začetniki klasične elitistične teorije so Pareto, Mosca in Michels. Klasična elitistična teorija deli družbo na aktivno manjšino (elito), ki vlada družbi in neorganizirano, apatično večino, ki je eliti podrejena. Pripadniki elite posedujejo posebne moralne, psihološke in družbene karakteristike, kvalitete, ki jim omogočajo superioren položaj v družbi. (Atanasovski, 1997:31)

Pareto govori o »pokopališču aristokracij«, kar pomeni, da so celoten zgodovinski razvoj in družbene spremembe posledica menjav vladajočih elit. Meni, da so elite gibalno zgodovine. (Heath v Tomšič, 1999:9)

Poudarja, da začnejo elite propadati že ko pridejo na oblast. Elita na oblasti se vse bolj zapira sama vase in skuša ohranjati privilegije za vse svoje člane ne glede na njihovo sposobnost. S tem škoduje sama sebi, saj bi morala sprejemati v svoje vrste nove talente, če bi se hotela ohraniti. Tako vladajoča elita slabi in v končni fazi jo na oblasti zamenja nova, sposobnejša elita, ki se rekrutira iz nižjih slojev. (Tomšič, 1999)

Družbi vlada elita, superiorna manjšina, katere posamezniki imajo izjemne sposobnosti, s pomočjo katerih zasedajo vodilne družbene položaje. Po Paretu je narava elite odvisna od prevladujočega tipa članov elite. Loči med »levi« in »liscami«. Kot »leve« pojmuje posameznike, ki jih odlikujejo previdnost, preudarnost, tradicionalizem in lojalnost, za »liscice« pa je značilna inovativnost, podjetnost in pripravljenost na tveganje. (Tizaj, 1998:6)

Mosca, drugi klasični elitistični teoretik trdi, da državi ne more vladati nihče, če nima podpore elite. Osredotočil se je na sestavo elite, na strankarske organizacije med katerimi se odvija boj za glasove množice. Meni, da so današnje elite tesno povezane z novim srednjim razredom. Birokracija je v nenehnem stiku z ljudstvom in prinaša eliti predloge, kako najustrezneje upravljati ljudsko množico. Podobno kot Pareto tudi Mosca trdi, da morajo elite na oblasti ostati odprte za nove, sposobne člane, ki se rekrutirajo iz nižjih slojev. V nasprotnem primeru začne propadati in kmalu jo zamenja nova elita, sestavljena iz pripadnikov neelitnega sloja. Mosca

sprejema specifične karakteristike moderne demokracije, in priznava, da ima večina prek svojih predstavnikov kontrolo nad državno politiko. (Tizaj, 1998:9)

Predlaga več kriterijev za vstop v elito: osebne značilnosti, kot so sposobnost za intelektualno in fizično delo ter želja po dominaciji nad drugimi, družina, izobrazba in zunanji faktorji. (Mosca v Atanasovski, 1997:37)

Italijanski sociolog Michels je zavrnil marksistična upanja, da bo v socialistični družbi vladala »prava« demokracija. Michels trdi, da je demokracija nemogoča brez organizacije. V velikih kompleksnih družbah je edini način na kateri posamezniki uspešno izražajo želje in dosežajo cilj, ta, da se združijo in formirajo organizacije. Neposredna demokracija (ko vsi odločajo o vsem) je v praksi neuresničljiva. Prišlo bi do nereda in disfunkcij v družbi. Zato se morajo izbrati predstavniki, ki zastopajo interese množic. Michels trdi, da organizacija nujno tvori oligarhijo. To pa je oblast male elite. Po Michelsu birokracija uničuje svobodo in individualizem. Birokracija je kruta in neliberalna. Ko pa je elita na oblasti ne zastopa več interesov celotne družbe, ampak lastne interese, v prvi vrsti je to ohranjanje lastne moči. Organizacija postane sama sebi cilj in ne več sredstvo za doseg drugih ciljev. To velja za kapitalistično družbo in socialistične družbe. Demokracija - organizacija - oligarhija - konec demokracije. To je »železni zakon« oligarhije.

(http://www.svarog.org/sociologija/teorija_drzave/organizacije_in_birokracija.php)

2.3 Sodobne teorije o elitah

Eva Etzioni-Halevy navaja tri glavne kriterije razlikovanja med posameznimi teorijami.

1. razlikovanje glede na koncentracijo oziroma razpršenost moči v zahodnih družbah
2. razlikovanje glede na stopnjo naklonjenosti oziroma kritičnosti do stanja demokracije
3. razlikovanje glede na razmerje med politično in ekonomsko močjo (ali politična oblast izvira iz ekonomske ali je od nje neodvisna)

(Etzioni-Halevy v Tomšič, 1999:10)

Različne teorije, med njimi tudi teorija o vladavini razredov, neomarksistične teorije in teorije o oblastnih elitah poudarjajo, da je moč tudi v sistemih zahodnih demokracij skoncentrirana in da so glavni centri moči med seboj povezani. (Hoffmann-Lange v Tomšič, 1999:10)

Pluralistični teoretiki pa se z zgornjo trditvijo ne strinjajo in pravijo, da je moč v sodobnih demokratičnih družbah razpršena in da nobena posamezna skupina ne more izvajati družbene hegemonije. Razpršenost družbene moči naj bi se odražala tudi v sposobnosti vključevanja različnih družbenih in političnih skupin v sfero političnega odločanja. (Etzioni-Halevy v Tomšič, 1999:11)

Neomarksisti menijo, da politična moč izhaja iz ekonomske moči, kar pomeni, da je kapitalska elita dejansko tista, ki vlada, oziroma, da politična oblast izhaja iz obvladovanja ekonomskih resursov. Pluralisti in elitisti pa trdijo obratno, da je politična moč samostojna entiteta in ni pogojevana z ekonomsko močjo. (Etzioni-Halevy v Tomšič, 1999:11)

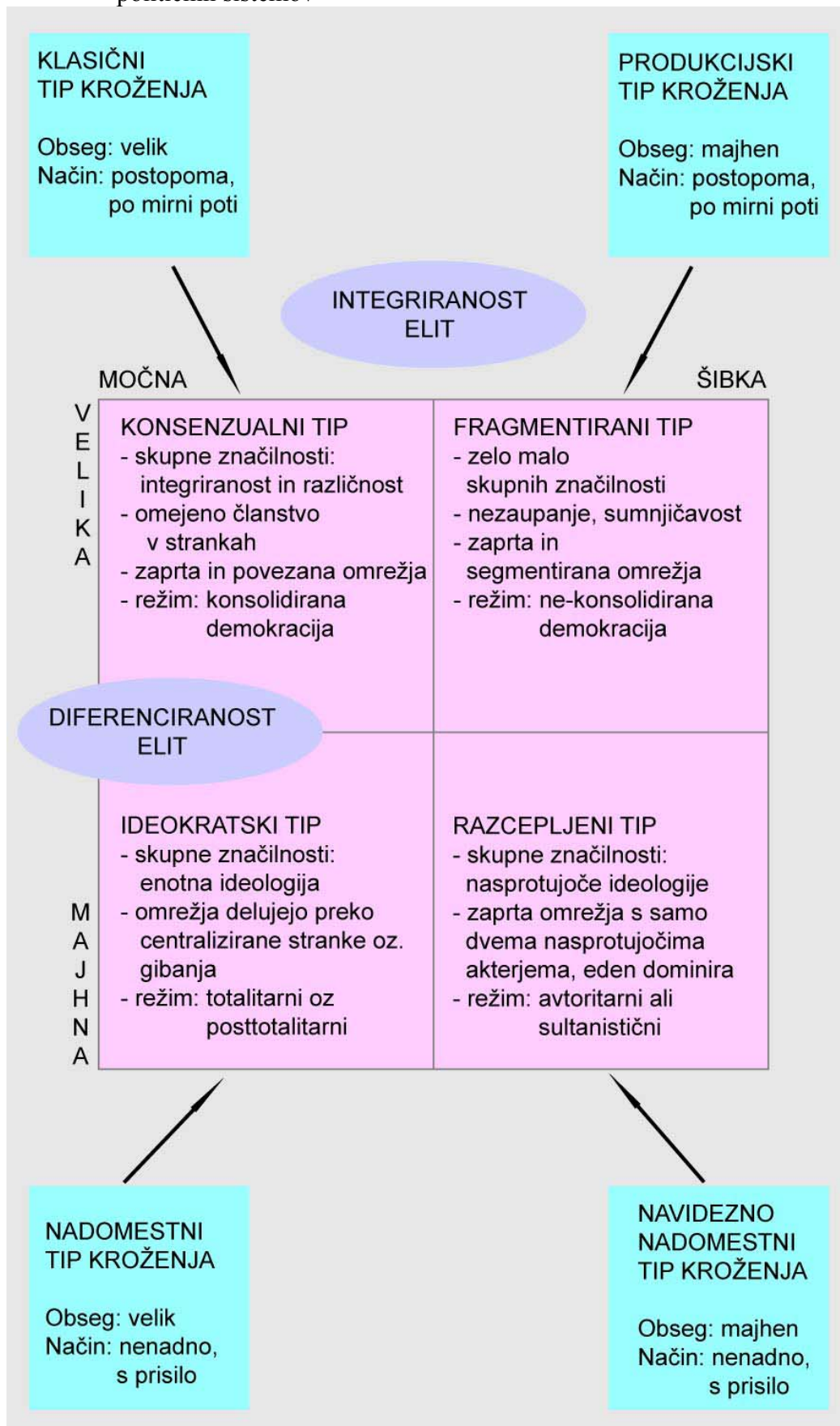
V sodobnih demokratičnih družbah se elite ne razlikujejo od pripadnikov zgornjega srednjega sloja, saj večina elite izhaja prav iz tega sloja. Obstajajo pa tudi sektorske elite (v politiki, javni upravi, industriji), ki imajo več skupnih točk z nižjo ravno svojega sektorja, kot pa z elitami drugih sektorjev. (Tizaj, 1998:11)

Veliko politologov z zahoda, med njimi tudi R. Aron meni, da je demokracija le še ena oblika vladavine elit. Zavračajo razumevanje demokracije kot političnega sistema, ki je zasnovan na narodni suverenosti in odločanju ljudstva o družbenih zadevah. (Bottomore, 1967)

Osnovna razlika med družbo sovjetskega tipa in družbo zahodnega tipa je v tem, da ima prva enotno, druga pa neenotno elito, meni R.Aron. V zahodnih državah so odločitve vlade stvar kompromisa, saj uradniki, ministri in sekretarji pripadajo različnim strankam in različnim elitam, v socialističnih družbah pa so vsi državni uradniki in politiki pripadali eni stranki, komunistični partiji. (Aron v Bottomore, 1967:109)

V modernih demokracijah elite predstavljajo heterogeno množico interesov, saj pri procesih odločanja sodeluje veliko število organizacij. Ker so elite nenehno opazovane s strani svoje organizacije, občutijo njihove zahteve kot omejevanje svoje svobodne odločitve. Tu se kaže napetost med elitami in njihovo organizacijo. Težnja elit, da bi se v procesu odločanja približale delovanju drugih elit in bi se osamosvojile izpod zahtev svoje baze, pogosto privede do javne kritike, ki elitam očita, da so »izdale« temeljne interese organizacije v prid sodelovanju med elitami. (Tizaj, 1998:16)

Shema 2.1: Model, ki povezuje integriranost, diferenciranost in kroženje elit s tipi političnih sistemov

Vir: Higley, Lengyel (2000: 7)

2.4 Tipi elit in politični režimi: model

Model prikazuje integriranost, diferenciranost in cirkulacijo oziroma kroženje elit. Kombinacije teh lastnosti elit pa omogočajo pogoje za različne tipe političnih režimov.

Integriranost političnih elit je opredeljena na osnovi dveh dimenzij: normativne, ki opredeljuje obseg skupnih vrednot, prepričanj in norm in interaktivne, ki opredeljuje kanale in omrežja preko katerih imajo elite dostop do glavnih centrov odločanja. (Keller in Etzioni-Halevy v Higley in Lengyel, 2000:2) Integriranost političnih elit se kaže predvsem v kriznih političnih situacijah, kot so razglasitev nacionalne neodvisnosti, formiranje nacionalnih držav in revolucije. (Dogan in Higley v Higley in Lengyel, 2000:2)

Diferenciranost elit opredeljuje socialno heterogenost elit, organizacijsko raznolikost, avtonomnost elit glede na državo in avtonomnost med elitami. Diferenciranost elit se kaže pri funkcionalno različnih sektorjih (politični sektor, ekonomski sektor), ki so različno organizirana in imajo različna pravila obnašanja (Keller in Etzioni-Halevy v Higley in Lengyel, 2000:2) Diferenciranost elit se največkrat pojavi sočasno s procesom industrializacije in socialne modernizacije. Diferenciranost je lahko upočasnjena, kot je bila v državnem socializmu, kjer je dominantna politična elita od ostalih avtonomnih elit zahtevala, da se podredijo enotni ideologiji in vladajoči stranki. (Higley in Lengyel, 2000:2)

Glede na stopnjo integriranosti in diferenciranosti elit lahko razdelimo elite na štiri tipe: konsenzualni tip elite, razcepljena elita, fragmentirana elita in ideokratska elita. Za konsenzualni tip elite je značilna visoka stopnja integriranosti in tudi visoka stopnja diferenciranosti. Člani niso omejeni z enotno ideologijo in prosto delujejo v tekmovalnem okolju z jasno definiranimi pravili. Popolno nasprotje konsenzualnemu tipu elite je razcepljeni tip elite, za katerega je značilna nizka stopnja integriranosti in nizka stopnja diferenciranosti. Med elito ni komunikacije oziroma je zaznavna le v obliki konfliktov, pogosto pride do nasilne prilastitve oblasti. Naslednji tip je fragmentirana elita, za katero je značilna nizka stopnja integriranosti in visoka

stopnja diferenciranosti. Okolje v katerem se lahko pojavi ta tip elite je nenaden kolaps političnega sistema oziroma tranzicija v nov politični sistem. Zadnji tip je ideokratska elita, kjer je značilna visoka stopnja integracije in nizka stopnja diferenciacije. Za ta tip elite je značilna popolna podrejenost prevladujoči ideologiji. Delovanje v skladu z ideologijo se lahko sprevrže v krinko pod katero državna elita izvršuje svojo moč in ne deluje v dobro celotne družbe ampak zadovoljuje samo lastne interese. Taka elita deluje v skladu z ideologijo le navzven, v resnici pa preko personaliziranih omrežij tekmuje za politično moč. (Higley in Lengyel, 2000:3)

Pri kroženju elit sta pomembna hitrost in obseg sprememb. Glede na ta dva dejavnika ločimo štiri tipe kroženja elit: klasični tip kroženja, nadomestni tip, reprodukcijski tip in navidezno nadomestni tip kroženja elit. (Higley in Lengyel, 2000:5)

Za klasični tip kroženja elit je značilen večji obseg sprememb, vendar se spremembe zgodijo postopoma in na miren način. Ta tip kroženja se pojavlja pri konsenzualnemu tipu elit. Tudi za nadomestni tip kroženja elit je značilen velik obseg sprememb, ki so nenadne in nasilne. Ponavadi pride do krvave revolucije in likvidacije vladajoče elite, nadomesti pa jo nova elita, ki je imela v prejšnjem sistemu periferni oziroma nelegalni položaj, ali pa se je vrnila iz izgnanstva (značilno za totalitarne režime). Reprodukcijski tip kroženja elit ima majhen obseg sprememb, ki se izvajajo postopoma in na miren način. Pri tem tipu kroženja ni večjih sprememb med člani elite, vendar je elita zaradi boja za stolčke močno fragmentirana. Za navidezno nadomestni tip elite pa so značilne nenadne in vsiljene spremembe, ki so tako minimalne, da pogosto sploh ne prinesejo sprememb. Tak tip kroženja elit je značilen za avtoritarne režime. (Higley in Lengyel, 2000:6)

2.5 Politična elita

Politična elita zaseda osrednje mesto v družbi in igra vlogo posrednika med različnimi področji. Akterji z različnih področij (skupine pritiska, lobiji) skušajo uveljaviti svoje interese preko poseganja v politiko, prav tako pa tudi politična elita s svojimi intervencijami regulira delovanje družbe. Politična elita in družba pri svojem delovanju oblikujeta intermediarne sisteme, ki omogočajo premoščanje razlik med avtonomnimi delnimi sistemi in oblikovanje konsenza za reševanje problemov. (Tomšič, 1999:18)

Moč je vezana na politični sistem in pojem politične elite je tesno povezan s konceptom moči. Po Weberu je moč »zmožnost uresničevati svojo voljo navkljub odporu, neodvisno od tega, na čem temelji ta zmožnost.« (Weber v Tomšič; 162:117) Pojem politične elite se veže na nosilce družbene moči, na tiste, ki posedujejo zmožnost vplivanja na družbeno dogajanje. Za opravljanje politične funkcije so pomembne tudi druge lastnosti; kompetenca, ugled, karizmatičnost. (Tomšič, 1999:22)

Da razumemo vlogo političnih elit kot nosilcev moči moramo poznati odnose med elitami in neelitami, odnose med politično elito in ostalimi elitami in odnose med različnimi frakcijami politične elite. Pri prvih gre za vertikalno integracijo, pri ostalih dveh pa za horizontalno, elitno integracijo. Pri odnosih med elito in neelito nastopajo elite v dvojni vlogi; zastopati morajo interese svoje »baze«, po drugi strani pa si prizadevajo za neodvisnost, da bi lažje sodelovale z drugimi elitami in dosegale konsenze. Politična elita v sodobnih demokracijah ni nadrejena ostali družbi, zato ne more izvajati regulativne funkcije s prisilo, ampak mora vzpostaviti partnerske odnose z drugimi elitami. (Tomšič, 1999:22)

Sodobna politična elita je dedič bojev ekonomskih elit, ki so si v času vzpona kapitalizma priborile prevlado nad starimi plemiškimi elitami. V glavnem pa smo po koreninah lahko ločili tri glavne politične elite. Prva je vlekla korenine iz kmečkega prebivalstva in logike, svoje konzervativne vrednote in tudi svojo moč pa je povezovala s cerkvijo. Druga je bila liberalna politična elita, ki je izhajala iz kapitala, vendar je v svoje vrste vzela tudi ljudi, ki so poleg kapitala zagovarjali

svobodo posameznika. Tretja, politična elita je izšla iz delavskega razreda in je gradila na izhodišču delavskih pravic in pravičnejše socialne države. Danes se te razlike izgublajo, tudi na račun tega, da so vse tri politične struje vedno bolj odvisne od kapitala in vedno manj od volivcev.

<http://www.radiostudent.si/projekti/demokracija/teksti/09razredniboj.htm>

Kot politično elito sem opredelila sloj profesionalnih političnih funkcionarjev. Politična elita, opredeljena v tej diplomski nalogi, ne zajema celotnega višjega razreda, vseh elit, ampak samo vladajoči politični sloj, sloj ljudi, ki sprejemajo odločitve v politiki. Politična elita glede na mojo opredelitev zajema osebe, ki so na najvišjih vodilnih položajih v politiki in imajo odločujočo vlogo v družbi.

3. TRANZICIJA

3.1 Opredelitev pojma tranzicije

Sprememba gospodarskega sistema iz centralno-planskega v tržno ekonomijo in sovpadajoč prehod iz enostrankarskega sistema v sistem parlamentarne demokracije predstavljata bistvo tranzicijskega procesa, katerega začetek je bilo leto 1989. Gre za kompleksen in trajen proces, ki v večini tranzicijskih držav še ni končan in katerega izid je odvisen od cele vrste dejavnikov. (Zupančič, 2002:24)

Za začetek tranzicije štejemo politične dogodke, ki so pripeljali do propada komunizma: padec berlinskega zidu 9.11.1989, volitve na Poljskem, 4.6.1989, kjer so prvič po drugi svetovni vojni na oblast izvolili nekomunistično večino in oborožen napad na demonstrante na Trgu nebeškega miru v Pekingu. (Lavigne, 1999:25)

Tranzicija pa ne pomeni le spremembe ekonomskega in političnega sistema, ampak sega na vsa področja družbe. Za proces tranzicije je značilna zapletenost in dolgotrajnost postopkov, saj je potrebno preoblikovati in vzpostaviti nove institucije, preko katerih se nadaljuje tranzicija ostalih družbenih podsistemov. Tranzicija zahteva zmanjšanje in redefinicijo državnega aparata v aktivnega in intervencionističnega akterja v procesih institucionalnih sprememb. (Kovač, 2000:509)

Oblast v nekdanjih socialističnih državah je povsem odpovedala na ekonomskem področju, pa tudi pri zagotavljanju drugih dobrin, kot so zakonodaja, pravni red in spoštovanje človekovih pravic in svoboščin. Socialistične oblasti si niso uspele podrediti gospodarstva, namesto tržne pa so zagovarjali netržno ekonomijo, s katero naj bi država zagotovila učinkovit gospodarski razvoj in socialno blaginjo prebivalstva. Pogoji za uspešnost tranzicije so politično ravnovesje in izbira pravih instrumentov in pristopov k ekonomski reformi. Kapitalistične institucije, so končni rezultat tranzicijskega procesa, zato ne morejo nastati od zgoraj navzdol, z ukrepi države, ampak je potrebno upoštevati evolutivne zakonitosti postopnih institucionalnih sprememb. (Kovač, 2000:511)

3.2 Tipi tranzicije

Tranzicijske države lahko razdelimo glede na tip tranzicije na tiste, ki so šle po poti tranzicijske ortodoksije (Poljska) in tiste, ki so si izbrale gradualizem (Slovenija). V praksi so države uporabile kombinacijo obeh pristopov, vendar je en pristop prevladoval. Pri kombinaciji se je uporabljal hitri pristop na področjih stabilizacije in liberalizacije, gradualizem pa na področju strukturne in institucionalne reforme. (Lavigne, 1999)

Za tranzicijsko ortodoksijo je značilno, da ni nobene možnosti, da bi se država vrnila nazaj na star sistem, niti, da bi izbrala drugačen potek sprememb. Gre za drastične ukrepe, ki začasno zelo znižajo življenjski standard, vendar se le-ta na novih osnovah hitro dvigne. Najprej se izvedejo stabilizacijski programi, nato pa še strukturne reforme. Tranzicijska ortodoksija, oziroma šok terapija je bila uporabljena na Poljskem, Češkoslovaškem, v Estoniji, Latviji in Bolgariji. (Lavigne, 1999) Slabe značilnosti tega pristopa so zanemarjanje povezanosti monetarnih in realnih spremenljivk, zanemarjanje socialne politike, razvijanje in rast administracije in uporaba ortodoksije namesto gradualizma pri preoblikovanju institucij. (Ellman, 1997)

Drugi pristop pa je gradualizem, ki je usmerjen k enakemu cilju kot ortodoksija, vendar je čas prehoda daljši. S tem se zmanjšajo stroški in poveča politična sprejemljivost ekonomskih reform. (Kovač, 2000:517) Gradualizem lahko pripelje do podaljšanja tranzicijske recesije. (Ellman, 1997:28) Gradualisti zagovarjajo svoj pristop in trdijo, da je z gradualizmom možno doseči enake rezultate kot z ortodoksijo, vendar z manjšimi stroški. Gradualističen tip tranzicije je značilen za Madžarsko, Slovenijo, Romunijo in Litvo. (Lavigne, 1999:120)

3.3 Politični sistem in tranzicija v demokracijo

Tranzicija pomeni proces vzpostavitve ustavne ureditve in oblikovanja proceduralnih pravil političnega tekmovanja. Pomeni tudi razpustitev avtoritarnih organizacij in odpravo zakonov, ki niso skladni z demokratično politiko. (Pridham in Lewis, 1996:2)

Skozi politični družbeni podsistem se sprejema družbeno zavezujoče odločitve, zato je nujna sprememba političnega podsistema, da se lahko začne spreminjati celotna družbena ureditev. Avtoritarna politična struktura »starega režima« je glavna ovira pri prehodu v demokratični družbeni sistem, zato se prodemokratično usmerjeni akterji trudijo spremeniti, oziroma odpraviti oblastni monopol »starega režima«.

Ko gre za transformacijo nekdanjih socialističnih družb je treba upoštevati specifično vlogo političnega sistema, ki je temeljil na treh ključnih principih:

1. ustavno zagotovljeni vodilni vlogi komunistične partije
2. centralnem planiranju, kot instrumentu ekonomske regulacije
3. ideološkem monopolu marksizma oz. leninizma

(Musil, 1992:176)

Države srednje in vzhodne Evrope so postavljene pred nalogo trojne tranzicije; spremeniti morajo politični, ekonomski in socialni sistem, da bi izoblikovale družbeno strukturo zahodnega tipa. Politični sistem in politična elita imata v post-socialističnem, tranzicijskem obdobju pomembno vlogo. Zagotoviti morata pogoje za konsolidacijo parlamentarne demokracije, institucionalne spremembe, saj je potrebno vzpostaviti sistem, ki bi omogočal normalno funkcioniranje institucij in s pomočjo zakonodajne funkcije vzpostaviti pravno infrastrukturo, kot osnovo za tranzicijo ostalih družbenih sistemov. Politični sistemi v post-socializmu so preobremenjeni zaradi pomanjkanja resursov (nekompetentni kadri, organizacijska neutečenost), kar lahko privede do neuspešne transformacije. (Tomšič, 1999).

Tranzicija v Vzhodni Evropi je popolnoma drugačna od tranzicij, ki so jih v sedemdesetih letih izpeljale države Južne Evrope. Diktature Južne Evrope so propadle zaradi izgubljene vojne, zaradi izgube kredibilnosti pri državljanih (Španija,

Grčija, Portugalska), ali pa zaradi izgube diktatorja. Privrženci starega režima so dobili nove položaje v državnem sektorju, nekateri specializirani sektorji in ekonomija pa so bili napolnjeni z novo, mlado elito še pred zamenjavo režima. Sprememba sistema v Španiji ni pomenila konec kariere za mlajšo generacijo, kot se je to zgodilo mnogim mladim v nekdanjih socialističnih državah. »Vladavina starcev« v vzhodnoevropskih državah je ovirala menjavo elit v mnogih sektorjih. V Vzhodni Nemčiji in na Češkoslovaškem je bila očitna povezava med »vladavino starcev« in propadom režima, na Poljskem in Madžarskem pa se je vladajoča stranka trudila pomladiti. V zadnjem primeru gre za model erozije moči, kjer se komunistični sistem ni zrušil naenkrat, ampak je bila elita počasi prisiljena v pogajalsko revolucijo. (Klaus von Beyme, 1993:413)

3.4 Posledice tranzicije

Posledice tranzicije so različne, velja pa, da je bilo obdobje tranzicije uspešnejše za države, ki so bile že pred tranzicijo ekonomsko in socialno razvitejše in za države, ki imajo ugodno geografsko lego. Manj so v tranziciji pridobile države, ki so bile pred obdobjem tranzicije slabše ekonomsko razvite, ki imajo slabšo geografsko lego in tiste z manj ugodnimi političnimi okoliščinami. Uspešna tranzicija poleg ekonomske rasti in razvijanja tržnih institucij pomeni tudi razvoj odgovornih političnih akterjev in stabilnih socialno političnih podsistemov. (Ellman, 1997)

Precejšen del prebivalstva tranzicijo doživlja kot velik socialni šok. Zaradi tranzicije prihaja do neenakosti in razzslojevanja znotraj držav in med državami. Opazen je padec življenjskega standarda, padec rodnosti in porast smrtnosti, zaradi padca povprečnega dohodka na začetku tranzicijskega obdobja, pa se je v nekaterih tranzicijskih državah povečala revščina. (Ellman, 1997)

Rezultati tranzicije so glede na pričakovanja presenetili. Proces tranzicije je bil, tudi zaradi graditve institucij in specifičnosti obstoječih institucij, daljši in precej bolj zapleten, kot so pričakovali. Presenetili so prebivalci tranzicijskih držav, saj so bili relativno razumevajoči do novih sprememb in so se v upanju na čimprejšnje izboljšanje stanja začasno prilagodili padcu življenjskega standarda. Izkazalo se je,

da ima finančni sektor velik pomen in da tržno gospodarstvo potrebuje močno, a omejeno državo, z učinkovito javno upravo. Za gospodarsko rast je pomembno spodbujanje razvoja novih privatnih podjetij in ne toliko hitra privatizacija velikih državnih podjetij. (Ellman, 1997)

Zaradi zanemarjanja socialne politike, revščine in brezposelnosti lahko tranzicijski proces še vedno ogrozijo politične krize, zato je potrebno razviti institucije, ki bodo uspešno reševale takšne probleme. Na pozitiven institucionalni razvoj pomembno vpliva tudi članstvo, oziroma perspektiva članstva v Evropski uniji. (Ellman, 1997)

4. SPREMEMBA REŽIMA IN NASTANEK NOVEGA POLITIČNEGA PROSTORA

Prehod iz socialističnega družbenega sistema v demokratični družbeni sistem je v Sloveniji potekal mirno in brez večjih težav. Sodelovali so akterji civilne družbe, nastajajoča opozicija in reformirana partijska elita. Šlo je za kombinacijo transformacije in zamenjave režima, ki jo v angleščini označuje izraz transplacement. (Huntington v Lobnikar in Žurej, 2000:162)

S prvimi svobodnimi volitvami se je oblikoval pluralni politični prostor, na volitvah pa je zmagala koalicija strank imenovana Demos. V koalicijo so se povezale stranke zelo različnih nazorskih opcij, ki pa so imele skupen cilj vzpostavitev pluralnega političnega prostora in oblikovanje samostojne slovenske države. Koalicija Demos je zaradi heterogenosti in prevelikih notranjih nesoglasij razpadla, vendar pa je bila za časa njene vladavine izpeljana osamosvojitve Slovenije. (Tomšič v Lobnikar in Žurej, 2000:162)

4.1 Reforme komunistične politične elite in nova družbena gibanja

Na političnem prizorišču se je uspel obdržati tudi velik del komunistične elite. Reformni del partije je v 80-ih letih pod pritiskom demokratičnih skupin in naraščajočega nezadovoljstva z režimom pričel opuščati ortodoksno ideologijo in partijsko-oblastniške principe delovanja. Vzporedno sta tekla dva procesa: pojavljanje alternativnih ideologij, ki so spodkopale ideološki monopol komunistične ideologije in pojav novih političnih subjektov imenovanih nova družbena gibanja. Vladajoča ideologija ni zdržala širjenja »opozicijskih« ideologij, ki so kljub pritiskom oblasti postale objektivno dejstvo in pomemben dejavnik pri oblikovanju pluralnega političnega prostora v Sloveniji. (Hafner Fink, 1990:331)

Komunistična partija se je kadrovske in organizacijske reformirala in s tem prispevala k demokratizaciji družbe (vprašanje je, če je šlo za resnično demokratičnost, ali pa se je hotela le obdržati na oblasti). Pod močnim pritiskom javnega nezadovoljstva je začela nasprotovati centralizacijskim pritiskom zveznih

oblasti. Prišlo je do diferenciacije znotraj režimskih struktur. ZSMS se je začela osamosvajati od Komunistične partije in sprejemati ideje in člane »novih družbenih gibanj«. Izgubila je podobo režimske organizacije in se preoblikovala v politično stranko liberalne orientacije, ki je po padcu Demosa prevzela vodilno vlogo v slovenskem političnem prostoru. (Tomšič v Lobnikar in Žurej, 2000:162)

V predtranzicijskem obdobju je bilo za slovensko politično elito značilno, da je » tendenčno sledila premikom v družbeni zavesti Slovencev, vendar s pomembnim časovno političnim zaostankom. Hkrati pa je spreminjanje njene zavesti »prehitevalo« procese transformacije zavesti oziroma ideologije drugih političnih elit v Jugoslaviji.« (Fink, Hafner, 1992:81) Zato se je slovenska politična elita znašla v dvojnih konfliktih; doma zaradi svoje konzervativnosti in dogmatičnosti, v Jugoslaviji pa zaradi liberalnosti in radikalnosti. V vladajoči eliti je prišlo do oblikovanja različnih struj, od tistih, ki se niso hotele prilagajati družbenim spremembam, ampak so jih hotele zatreti z represijo, do tistih radikalnih, ki so bile pripravljene na samospreminjanje. (Fink, Hafner, 1992).

Konec osemdesetih let je liberalna struja znotraj politične elite s pomočjo pravnih strokovnjakov dopustila možnost zakonite obravnave že uveljavljenih zametkov strankarskega pluralizma v Sloveniji. To je bilo obdobje popuščanja politične elite opozicijskim pritiskom. Stara politična elita je morala spremeniti pravne norme na štirih področjih:

1. razveljaviti systemske ovire za večstrankarstvo
2. odpraviti možnost zlorab represivnih ukrepov
3. uveljaviti nov ustavni red, ki bi zajemal politične in ekonomske systemske spremembe
4. pravno zavarovati politične spremembe v Republiki Sloveniji pred zunanjim (federalnim) uničenjem (Fink, Hafner, 2001)

Systemske ovire za večstrankarstvo so odpravila ustavna dopolnila k ustavi SRS, ki so bila sprejeta jeseni leta 1989. Odpravila so ključne ideološko politične opredelitve socialističnega sistema in uzakonila neposredne in tajne volitve v skupščine družbenopolitičnih skupnosti. Dopolnila k ustavi so tudi izničevala pravno podlago za represijo nad opozicijo in uvajala ekonomske systemske inovacije. Sprejeli so tudi

amandma, ki je ščitil pred zunanjim poseganjem v slovensko ustavo. Ta amandma je uveljavil načelo nulifikacije, tako, da ni bilo več možno brez soglasja skupščine razglasiti izrednega stanja. (Fink, Hafner, 2001)

»Ustavna dopolnila 1989 in zakon o političnem zdrževanju iz leta 1989 so tako po mirni, zakoniti poti razkrojili enostrankarski politični sistem »od znotraj«, s političnim odločanjem v okviru starih institucij monističnega sistema. In vendar so bile te odločitve sprejete zaradi pritiska in pod pritiskom opozicije.« (Fink, Hafner, 2001:242)

Politična pluralizacija slovenskega prostora je bila predvsem zahteva civilne družbe in to v treh specifičnih aspektih:

1. kot zahteva konkretnih avtonomnih subjektov preko peticij, sodelovanja v novih družbenih gibanjih in v zametkih političnih strank
2. kot zahteva javno delujočih posameznikov, pripadnikov nekonformne inteligence (novinarjev, kulturnih in znanstvenih delavcev)
3. kot zahteva interesnih organizacij, ki so nastale kot avtonomni politični subjekti z združevanjem ljudi na podlagi izvensistemsko izraženih političnih interesov (Fink, Hafner, 2001)

V času pred demokratično tranzicijo je imela slovenska politična elita jasno izoblikovano ideološko zavest, kar poleg pogoja za vstop v elito izvira tudi iz interesa po ohranjanju privilegiranega položaja v družbi. Politična elita je sprejemala tudi ideološko pripoved o demokratičnosti obstoječega političnega sistema. Elita je v največjem obsegu glede na celotno populacijo zavračala koncepcijo avtoritarne centralistične države in jugoslovanstvo, kot rešitev nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji. Elita je bila proti unitarizmu in zveznemu centralizmu, ki sta po njenem mnenju ogrožala uresničitev koncepta Slovenije kot suverene države in s tem posredno tudi privilegiran položaj slovenske nacionalne elite.

(Hafner Fink, 1990: 334)

O izredno hitrih transformacijah takrat še vladajoče ideologije in poskusih politične elite, da bi rešila, kar se rešiti da, priča tudi dejstvo, da je spomladi leta 1989 elita zagovarjala koncept nestranskega pluralizma, jeseni istega leta pa je že sprejela

koncept strankarskega pluralizma. Očitno je takrat vladajoča elita monopolno, ortodoksno ideologijo napolnjevala z vsebinami iz nevladajočih, opozicijskih ideologij, ki so postajale dominantne. Premiki vladajoče elite pa so bili predvsem v funkciji ohranjanja oblasti, oziroma pridobivanja potencialnih volivcev za bližajoče se večstrankarske volitve. (Hafner Fink, 1990:335)

4.2 Komunistična politična elita

Glavna značilnost komunistične elite je bila dominacija s pomočjo ideologije nad vsemi ostalimi segmenti družbe. Posledica tega je bila monolitna družbena struktura, na vrhu katere je bila politična elita, ki jo je tvoril vrh komunistične partije. Tako je imela vladajoča partijska elita popoln politični monopol in kontrolo nad vsemi ostalimi družbenimi področji. Pomembno področje, pod nadzorom komunistične elite je bila kadrovska politika, s pomočjo katere so na pomembne družbene položaje zaposlovali člane komunistične partije. Kriterij rekrutacije na elitne položaje je bil poleg določenih upravljalških sposobnosti tudi pripadnost komunistični partiji. Enotnost znotraj vladajoče elite je bila pogosto le fasada. Boji za oblast so potekali med različnimi frakcijami znotraj komunistične elite. (Tomšič, 1999)

V državah kjer se je pojavila odkrita kritika sistema, je prihajalo do poskusov zatiranja in do represivnega obravnavanja njenih nosilcev. Drugod pa so znotraj partijske elite prevladali reformisti in je prišlo do popuščanja avtonomnim, kritično usmerjenim skupinam in ponekod celo do sodelovanja z njimi. V slednjih državah je zato prišlo do mirnega, postopnega prehoda iz socializma v demokratični politični sistem. (Tomšič, 1999)

4.3 Post-socialistična politična elita

Post-socialistično politično elito sestavljajo subjekti različnega socialno-zgodovinskega izvora in ideološke orientacije. V elitah post-socialističnih družb najdemo nekdanje disidente različnih provinienec, reformistične člane bivše komunistične partije, tehokrate, ljudi iz cerkvenih krogov in pripadnike predvojnih političnih elit. (Tomšič, 1999)

Attila Agh meni, da so skupne točke tranzicijske politične elite zaprtost napram neeliti in pomanjkanje profesionalnosti. Družba zato dojema politično elito kot enotnega akterja, ki monopolizira politiko in izvaja kontrolo nad celotnim družbenim življenjem. (Agh, 1996:45) Pa vendar lahko glede na številna nasprotja in konflikte znotraj politične elite ugotovimo, da politična elita le ni enoten akter, saj med njenimi člani potekajo boji za ključne resurse, ki jih skušajo doseči z različnimi povezavami (npr. koalicijami). (Tomšič, 1999)

Eno ključnih vprašanj post-socialistične tranzicije se nanaša na položaj in vlogo pripadnikov nekdanje komunistične partije, ali in v kolikšni meri jim je uspelo ohraniti pomembne družbene resurse in s tem vpliv na razvoj post-socialističnih družb. Glede na teorijo reprodukcije elit, spremembe v vzhodni in srednji Evropi niso vplivale na sestavo elit, saj je komunistična nomenklatura ostala na vrhu družbene strukture in postala nova lastniška buržoazija. Teorija cirkulacije elit pa pravi, da je s tranzicijo prišlo do strukturnih sprememb na vrhu družbene hierarhije in da so ključne položaje v politiki zasedli novi ljudje na osnovi novih principov. (Szelenyi in Szelenyi, 1995:616)

Položaj strank naslednic komunistične partije se razlikuje glede na posamezne države. Za Slovenijo velja, da se je komunistična partija še pred obdobjem tranzicije začela postopoma reformirati, pristala je na sistemske spremembe in v tem postopku tudi aktivno sodelovala. S tem je postala enakopraven partner na političnem prizorišču. Nekdanja partijska elita je sicer izgubila svoj politični monopol, vendar pa se je njen reformirani del oprijel socialdemokratske politične orientacije in se trdno zasedel v političnem prostoru. Danes stranke, ki so izšle iz nekdanje reformirane komunistične partije zagovarjajo zmernost pri uvajanju tržnih reform,

ohranjanje socialnih pravic in polno zaposlenost, s tem pa so pritegnile predvsem tiste skupine, ki so jih spremembe ekonomskega sistema najbolj prizadele. (Tomšič, 1999)

Precejšen del nekdanje elite je izkoristil svoj privilegiran položaj za pridobitev resursov, ki jih nujno potrebuje za prosperiteto v novih razmerah. Von Beyme trdi, da so » v večini post-socialističnih držav aparatčiki starega režima doumeli pomen tranzicije v tržno gospodarstvo hitreje kot pa ideologi mirnih revolucij.« (von Beyme, 1993:409)

Komunistična elita je uporabila svoj politični vpliv in uspela izkoristiti proces privatizacije državnega premoženja za pridobitev zasebnega premoženja in s tem bo ostala na vrhu družbene strukture tudi v prihodnje. Pri tem lahko razlikujemo med dvema frakcijama komunistične elite: med »staro« in »novo« elito. Za prvo je značilno da so manj izobraženi, starejši in strogo sledijo ideologiji, slednja, imenovana tudi »nova tehnokracija«, pa je sestavljena iz mlajših, visoko izobraženih strokovnjakov, ki sprejemajo družbene reforme. Novi tehnokrati zaradi ustreznih karakteristik, ki jih posedujejo ostajajo na elitnih pozicijah tudi v spremenjenih razmerah, medtem ko »stara« elita bolj verjetno izgubi svoje pozicije. (Szelenyi in Szelenyi, 1995:617)

V državah, kjer so se tranzicijske spremembe zgodile s pomočjo pogajanj (tak primer je Slovenija) ni prišlo do resnega obračuna s komunistično elito, v državah, kjer pa se je komunistična elita obdržala na oblasti, pa so bile izvedene le nekatere simbolične poteze (usmrtitev zakoncev Ceausescu v Romuniji). Izjema sta Češka in Albanija. Na Češkem je nova politična elita z zakonskimi ukrepi poskušala bivši nomenklaturi onemogočiti povrnitev na nekdanje pozicije, v Albaniji pa je Demokratska stranka izvedla obsežne »čistke« med bivšimi komunisti na vseh pomembnejših mestih. Poseben primer prehoda je nekdanja Vzhodna Nemčija, kjer so po združitvi obeh Nemčij pomembna mesta v politiki, administraciji, sodstvu in gospodarstvu zasedli posamezniki iz zahodnega dela skupne države. (Hoffman-Lange v Tomšič, 1999: 59)

Zveza socialistične mladine Slovenije je v obdobju tranzicije nastopala predvsem kot retencijska elita, ki v novih razmerah skrbi za ohranitev nekdanjih partijskih

privilegijev. Dejstvo, da so se pustili adaptirati v retencijsko elito prav nekateri najbolj odločni in radikalni pripadniki nove elite je presenetljivo, vendar si to lahko razlagamo s specifičnim značajem te elite. Imeli so omejen vpogled v ekonomsko sfero, obenem pa so nekateri med njimi doživeli izrazito družbeno promocijo. Tako so dobili občutek, da se je tudi družba kot celota radikalno spremenila.

Vendar pa uspeha retencijske elite ne moremo pripisovati samo njej, temveč tudi slabosti neke druge elite, ki bi jo lahko imenovali arhaična. To je kmečko-katoliška elita, naslednica tiste, ki je bila glavna nasprotnica komunizma ob njegovem prevzemu oblasti. Sicer pa njene vrednote ustrezajo pred-moderni vaški skupnosti, ne pa industrijski in post-industrijski družbi. Kljub vsemu se je morala nova elita v svojem boju proti komunizmu povezati z arhaično elito. Tako je prišlo do izrazito nenaravne povezave med strankami s povsem različnimi vrednostnimi orientacijami in ravno ta notranja heterogenost je bila eden od razlogov za razpad Demosa. (Makarovič, 1997)

Slovenska družba je dolgo časa ostala agrarna družba, ko pa je prišlo do industrializacije je bila le-ta izpeljana »od zgoraj«. To je onemogočilo razvoj meščanstva, zato se je nova elita oblikovala predvsem v kulturni sferi, ki pa ni imela zadostnega zanimanja za ekonomsko sfero in s tem omogočila retencijski eliti, da je v družbenem življenju obdržala vodilno mesto. (Makarovič, 1997)

4.4 Politična elita in civilna družba po tranziciji

Glavna značilnost odnosov med družbenimi akterji v post-socialističnih družbah je izrazita premoč politične elite nad ostalimi akterji in šibkost civilne družbe, kar pomeni, da ima politična elita v rokah večino družbene iniciative. Šibkost interesnih organizacij v post-socialističnih družbah je povezana z majhno sposobnostjo oblikovanja specifičnih družbenih interesov, predvsem tistih, ki so vezani na različne pozicije v sistemu tržne ekonomije. Vzroke za to najdemo v socialističnem sistemu, saj »interesi, ki obstajajo v post-socializmu, izvirajo iz socialističnega družbenega okvira, ki je onemogočal oblikovanje avtonomnih družbenih razredov in je povzročil odvisnost vseh skupin od države, zato je organizacija interesov tudi v post-

socializmu šibka, čeprav so se diskreditirali državno-centralistični principi, na katerih je slonel stari režim« (Ost, 1993:456)

»Nove elite, ne glede na njihov izvor in prepričanje, izgledajo dokaj podobne politični eliti bivšega komunističnega režima v tem, da skušajo ohranjati distanco do volilnega telesa in da v večini primerov s težavo vzpostavljajo povezave z različnimi družbenimi segmenti.« (Pridham in Lewis, 1996:17) Njihove težnje niso usmerjene v dialog s civilno družbo, ampak v kolonizacijo različnih državnih institucij in centrov odločanja.

4.5 Raziskava: elite na Slovenskem v obdobju 1988-1995

Pri raziskavi Elite na Slovenskem, ki so jo izvedli Veljko Rus, Anton Kramberger, Andrej Rus, Hajdeja Iglíč in sodelavci, so za anketirajne izbrali nekaj več kot tisoč elitnih pozicij, ki vključujejo politično, ekonomsko in kulturno sfero. Vse tri skupine je zastopalo približno enako število posameznikov. Elitna populacija je bila določena po načelu formalnih pozicij v politiki, gospodarstvu in kulturi. Od nekaj več kot tisoč anketiranih posameznikov jih približno dvajset odstotkov na vprašalnik ni odgovorilo, razlogi za to pa niso bili pojasnjeni. Pri pregledu te raziskave se bom osredotočila na politično elito, oziroma bolj natančno na spremembe politične elite, ki so se pojavile na prehodu iz socialističnega političnega sistema v demokracijo, se pravi na spremembe, ki so nastale med letoma 1988 in 1995.

Sposobnost članov elite, da se prilagodijo spremembam je odločilnega pomena, ko gre za obstoj stare elite v novih razmerah. Od njihove sposobnosti prilagajanja je odvisna stopnja reprodukcije elit. Stara elita se lahko ohrani s pomočjo nekdanjih političnih stikov, lahko pa se zgodi, da ji zveze ne pomagajo pri ohranitvi položaja in da mora prepustiti prostor novim skupinam. » Kot kažejo novejšje raziskave, pa reprodukcija elit ni odvisna samo od količine zvez, ki jih ima stara elita v političnem in ekonomskem sistemu. O reprodukciji elit v večji meri odloča kvaliteta teh zvez in struktura povezav, ki tvorijo njihov socialni kapital.« (Burt v Iglíč in Rus, 1996:197) Del stare elite, ki je po letu 1988 zapustil elito, je v letu 1988 predstavljal notranji krog stare elite. Ta notranji krog stare elite je imel leta 1988 največja omrežja z

najmanj sorodniških in največ poslovnih stikov. Njihovi stiki so bile zelo pomembne osebe, s katerimi so bili povezani z zelo močnimi vezmi. Imeli pa so dovolj pomembne položaje, da so se nanje vezali alterji¹, ki so bili odvisni od njihove pomoči.

Člani stare elite, ki so ostali v eliti, so imeli podobna omrežja, kot tista opisana zgoraj, vendar so imele vse karakteristike nekoliko nižje vrednosti: manjša omrežja, manj pomembnih alterjev, manj močne vezi in manj pomembne položaje, glede na manjše število alterjev, ki so od njih dobivali pomoč. Ta skupina elitnežev je v letu 1988 zasedala obrobnejši položaj v politični eliti.

Zmanjšanje elitnih omrežij je šlo v času tranzicije predvsem na račun politikov. Ti so izgubili na pomembnosti. Politične spremembe so večinoma odstranile jedro stare politične elite, medtem ko so manj izpostavljeni deli politične elite ohranili svoj položaj. Rezultati kažejo, da so politične spremembe prizadele predvsem tiste, ki so bili tesno povezani z ozkim krogom vodilnih politikov. Člani stare elite, ki so imeli omejen dostop do oporečnikov, so izpadli iz elite, medtem, ko so se člani stare elite s prostim dostopom od oporečnikov uspeli ohraniti na elitnih položajih. To pomeni, da je bilo politično preživetje odvisno tudi od tega ali in do kakšne mere so »elitneži« vzdrževali stike z opozicijo.

V tranzicijskih državah, se glede na število vodilnih posameznikov v eliti, ki so zapustili elitne kroge, oziroma tudi po prehodu ostali v eliti, meri stopnjo »nadaljevanja komunistične oblasti«. Povedano drugače, migracija oziroma obstoj istih oseb na vodilnih elitnih položajih služi kot indikator dosežene stopnje demokratizacije.

Če vzamemo v vpogled daljše obdobje, lahko rečemo, da je v Sloveniji resnično prišlo do tranzicije elit, v obliki zmerne »žametne revolucije«. Včasih za tranzicijo uporabljamo izraz »transplacement« (po Huntingtonu), ki pomeni, da sta pri

¹ Odnos med egom in alterjem je utemeljen na principu koristnosti. To pomeni, da poskuša ego alterja kateremu se koristnost niža, zamenjati z novim stikom. Mejna koristnost alterja je manjša takrat, ko le-ta izgubi pomembnost svojega statusa in s tem instrumentalno vrednost za ego.

demokracijskem prehodu, v času menjave starega režima sodelovali »stara« vlada in »nove« opozicijske skupine. V času prehoda so vsi politični akterji v Sloveniji hoteli več nacionalne neodvisnosti v okviru Jugoslavije. Skupen napor vladajočih akterjev in opozicije je rezultiral v konsenzualni, evolutivni naravi reprodukcije slovenske elite v času tranzicije. Konsolidacija elit v Sloveniji neposredno pred menjavo režima je pripeljala do obstoja stare elite na oblasti, pa tudi do stabilnosti političnega sistema v zadnjem desetletju.

Pri raziskavi »Elite na Slovenskem v obdobju 1988-1995« so raziskovalci za pripadnike elit (politične, ekonomske in politične elite) določili 1401 osebo, vendar pa so le 396 oseb označili kot pripadnike prave elite. 304 oseb, pripadnikov prave elite, je pripadalo še stari eliti iz leta 1988, 92 oseb, pripadnikov prave elite, pa so bili novi pripadniki elite iz leta 1995. To pomeni, da je približno ena petina elite v opazovanem obdobju od leta 1988 do leta 1995 resnično vladala v Sloveniji, medtem, ko so bili ostali člani pod-elite in so opravljali različne izvršilne funkcije. Od 1401 oseb, ki so jih zajeli v raziskavo, jih 360 ni hotelo sodelovati in odgovarjati na vprašanja, tako da je število oseb, ki so jih določili kot elito in ki so v raziskavi sodelovali 1041.

Tabela 4.1: Prenova sistema elit v Sloveniji v letih 1988-1995, stopnja reprodukcije elit po posameznih sektorjih elit

	izbrana populacija N= 1401	nesodelujoči N=360	sodelujoči N=1041
stopnja odhoda			
politika	64%	42%	71%
ekonomija	85%	68%	88%
kultura	83%	52%	89%
skupaj	77%	53%	83%
stopnja prihoda			
politika	59%	35%	65%
ekonomija	76%	69%	78%
kultura	71%	34%	84%
skupaj	69%	42%	77%

Vir: Kramberger (2000:168)

Iz zgornje tabele lahko razberemo, da so se najbolj radikalne spremembe zgodile v sektorju politike. Če gledamo celotno izbrano populacijo, lahko razberemo, da se je 64% »stare« elite obdržalo na oblasti, kar pa je v novem sistemu znašalo 59% celotne politične elite. Iz stolpca sodelujočih razberemo podobne podatke in sicer, da se je 71% članov »stare« elite obdržalo na oblasti, kar pa je v novem sistemu znašalo 65% celotne politične elite. Sektor politike je bil glede na ostale sektorje najbolj odprt za sprejem novih članov elite v letu 1995.

Tabela 4. 2: Mobilnost med sektorji članov notranjih elitnih krogov v Sloveniji v času tranzicije (n = 396)

	1995	nič več v eliti	kultura	ekonomija	politika	skupaj
1988						
še ne v eliti			3	39	50	92
kultura		2	10	2	8	22
ekonomija		13	1	84	13	111
politika		64	6	35	66	171
skupaj		79	20	160	137	396

Vir: Kramberger(2000: 169)

Tabela 4.2. prikazuje sektorsko mobilnost članov notranje elite v času med letoma 1988 in 1995. V tabelo je vključenih 396 oseb, članov notranje elite. Iz tabele razberemo, da je večina elite iz leta 1988 delovala v sektorju politike ($171/304=56\%$) in manjšina v sektorju ekonomije ($111/304=37\%$), medtem, ko je v letu 1995 večina elite delovala v sektorju ekonomije ($160/317=51\%$) in manjšina elite v sektorju politike ($137/317=43\%$). Leta 1988 je 13 ključnih predstavnikov notranjega kroga elite delovalo v sektorju ekonomije, do leta 1995 pa so prestopili v sektor politike. Obraten prestop pa je izvedlo 35 članov notranjega kroga elite, kar tako kot zgornja ugotovitev potrjuje tezo o spremembi pomena politike in ekonomije med tranzicijo.

5. SLOVENSKA POLITIČNA ELITA OB RAZPADU JUGOSLAVIJE

Jugoslavija je bila vrednostno izpraznjena posoda brez prihodnosti; v njej sta gospodovala nasilni nacionalizem in srbski hegemonizem. Ob valu civilnih gibanj za vladavino človekovih pravic, ki je pljusnil čez strogo varovane vzhodne meje in preplaval duhovni in politični prostor Srednje in Vzhodne Evrope, je tudi Slovenija dobila potrditev za svoj način življenja in s tem tudi zaledje za osamosvojitveni načrt. (Milan Kučan, <http://www.nekdanji-pr.gov.si/jugoslavija.htm>)

5.1 Konfederalni načrt Slovenske »Šinigojeve« vlade

V zadnjih letih obstoja Jugoslavije so se Slovenci začeli upirati centralističnim težnjam, ki so se vedno bolj odkrito pojavljale v politiki in skušali najti način, kako preoblikovati obstoječ federativni sistem upravljanja republik.

Slovenska oblast je najprej ponujala model »asimetrične« federacije, na koncu pa je pod pritiskom opozicije izdelala načrte o konfederaciji. Delovna skupina IS je pred koncem svojega mandata izdelala projekt konfederalne pogodbe. To nalogo ji je dodelila skupščina na skupni seji vseh treh zborov, ko je sprejela deklaracijo o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za Republiko Slovenijo. IS je menil da je konfederalna pogodba sprejemljiva tudi za druge republike in za obe avtonomni pokrajini v SFRJ. Konfederalni projekt je zajemal štiri področja:

1. okvirni pregled pojma konfederacija z vidika pravne teorije in zgodovine
2. mednarodnopravni vidiki in problemi ozemeljske suverenosti in državnih meja
3. strukturna analiza vpetosti slovenskega gospodarstva v jugoslovanski trg blaga in storitev
4. vojaški vidik konfederalizma (Repe, 2002)

Demosova koalicija, ki je oblast prevzela dober mesec po nastanku konfederalnega načrta Šinigojeve vlade, je bila prepričana, da je osamosvojitvev njen projekt in da ga bo izpeljala brez podpore nekdanjih političnih sil, do katerih je čutila veliko

nezaupanje. Zato projekt konfederacije ni imel pomembnejšega učinka, novi IS in nova večstrankarska skupščina o njem nista razpravljala. (Repe, 2002)

Zgodovinsko je konfederalni načrt Šinigojeve vlade pomemben zato, ker so njegovi elementi prepoznavni v osnutku konfederalne pogodbe, ki sta jo kasneje pripravili Slovenija in Hrvaška, v marsičem pa so postali temelj osamosvojitvene zakonodaje, pa tudi drugih ukrepov slovenske oblasti, saj v vladnih službah ni prišlo do radikalnega odpuščanja in so isti uradniki nadaljevali delo tudi na osamosvojitvenih projektih Demosove vlade. (Repe, 2002)

5.2 Slovensko-hrvaški predlog za konfederacijo

Nastal je na podlagi dogovora predsedstev Republike Slovenije in Republike Hrvaške julija 1990. S tem predlogom je slovensko vodstvo hotelo ublažiti reakcije, do katerih je prišlo v federaciji in drugih republikah, ker je slovenska skupščina sprejela Deklaracijo o suverenosti države RS. Predlog o konfederalni ureditvi naj bi ublažil napetosti in dokazal, da Slovenija in Hrvaška v resnici ne želita enostranske odcepitve, ampak iščeta formulo za ohranitev Jugoslavije v taki obliki, ki bi zadovoljila nacionalne in demokratične zahteve njenih narodov. (Repe, 2002)

Ko je slovensko predsedstvo razpravljalo o pripravi konfederalne pogodbe so izpostavili tri probleme:

1. ali bo Slovenija, če pride do konfederacije zmožna obdržati nespremenjene meje
2. uskladitev slovenske in hrvaške vizije konfederalne pogodbe
3. ali konfederacija sploh je realna opcija
4. Poudarili so, da bi se o tem slovenski državljani morali opredeliti z referendumom in da se bo to, ali je konfederacija sploh realna možnost pokazalo šele po večstrankarskih volitvah v drugih republikah, ko bodo morale nove oblasti definirati svoj odnos do Jugoslavije. (Repe, 2002)

V tistem času, tri mesece pred plebiscitom, so bili pogledi v slovenskem vodstvu še precej različni. Kljub vedno večjemu dvomu v konfederativno preureditev

Jugoslavije, je slovenska vlada še naprej pripravljala možne elemente konfederalne pogodbe. (Repe, 2002)

Takoj, ko so se stališča v slovenskem vodstvu razjasnila, izkristalizirala, je delegacija Demosa odšla na pogovor s srbsko opozicijo. Želeli so ugotoviti, kako bi se spremenila ureditev Jugoslavije, če bi na bližajočih se volitvah v Srbiji zmagala opozicija. Ugotovili so, da se stališče opozicije bistveno ne razlikuje od Miloševićevega. (Repe, 2002)

Po objavljenih rezultatih plebiscita se je slovensko vodstvo sestajalo z vodstvi drugih republik. Tema pogovorov je bila možnost konfederalne ureditve Jugoslavije. Slovenci so izhajali iz stališča, da so resnični partner za pogovore republike in ne federalna oblast, ki naj bi bila le nekakšen servis te skupnosti. Vendar pa Slovenija federalnih organov in mogla ignorirati, še posebej ne vojske, saj so se napetosti v zvezi z njo takrat znova povečale. JLA je po ukazu zveznega predsedstva, ki se je glasil, da morajo vojaške enote, ki niso del oboroženih sil, izročiti orožje, izvedla najvišjo stopnjo pripravljenosti nekaterih svojih enot in premeščanje težke oborožitve. (Repe, 2002)

Med vsemi sestanki slovenskega vodstva z vodstvi drugih republik, je največji odziv doživelo srbsko-slovensko srečanje. Sporen v sporazumu med slovenskim in srbskim vodstvom je bil zlasti stavek, da Slovenija upošteva interes srbskega naroda, da živi v eni državi. Ta interes naj bi upošteval tudi bodoči jugoslovanski dogovor. Srbski mediji so poudarjali samo ta del celotne izjave in v njem videli podporo svojim zahtevam, medtem, ko so slovenski politiki poudarjali načelo o nenasilnem spreminjanju meja, ki so ga povezovali s sklepi helsinške konference. Bistvena razlika je bila v tem, da je srbska stran govorila v imenu celotnega srbskega naroda (ta naj bi bil tudi temelj preureditve Jugoslavije), slovensko vodstvo pa je menilo, da so republike tiste, ki se morajo dogovoriti (tako je Kučan ob vsesplošnih kritikah pojasnil zadevo predsednikom parlamentarnih strank). Ta sporazum je še danes interpretiran kot »sporazum, da se Slovenija odcepi, Srbi pa imajo pravico živeti v eni državi«. (Repe, 2002)

Na sporazum so ostro reagirali Hrvati in ga razumeli, kot koalicijo proti Hrvaški. Začela so se sumničenja, da se Srbija in Slovenija dogovarjata o odhodu Slovenije iz

federacije, hrvaška pa naj bi v njej ostala. To je bil za Hrvate vsekakor hud šok, saj so se nameravali osamosvojiti izpod federacije istočasno in ob pomoči Slovencev. Sporazum so si razlagali kot »nož v hrbet«, Tuđman pa je s sporazumom opravičeval odrekanje pomoči Sloveniji v kriznih trenutkih napada JLA na Slovenijo.

(Repe, 2002)

Januarja 1991 se je Kučan sestal s predsedniki političnih strank in trdil, da je glede na pogovore s predstavniki ostalih republik ponudba o konfederaciji nerealna, da pa se je potrebno pospešeno pripravljati na osamosvojitve. Mogoč naj bi bil le dogovor o načinu slovenske osamosvojitve, za to pa so predvidena tudi pogajanja z organi federacije, ne le med republikami. Strankarski vodje so se z usmeritvami strinjali.

(Repe, 2002)

5.3 Razdružitve ali odcepitve Slovenije?

Kučan posebej poudarja pravno dejstvo, da je bila "osamosvojitve izpeljana kot razdružitve, in ne kot odcepitve. S tem je Slovenija sledila logiki svojih zgodovinskih odločitev o prostovoljnem združevanju v prvo in drugo Jugoslavijo, torej leta 1918 in leta 1943 na II. zasedanju Avnoja, ter vrsti kasnejših ustavnopravnih odločitev v nekdanji skupni državi. To ji je tudi zagotovilo enakopraven položaj na mirovni konferenci o Jugoslaviji v Bruslju, v pogajanjih o pravnem nasledstvu nekdanje Jugoslavije, pa tudi dejaven položaj v zahtevah po izpolnitvi obveznosti iz ozimskih sporazumov z Italijo, po pravni ureditvi nerešenih vprašanj z Republiko Hrvaško, vključno z mejo na morju, ter pri uveljavljanju nasledstva Avstrijske državne pogodbe."

(<http://www.nekdanji-pr.gov.si/jugoslavija.htm>)

Februarja leta 1991 je bilo celotno slovensko vodstvo mnenja, da v Jugoslaviji konfederacija ni več mogoča. Pogovori z delegacijami drugih republik so pokazali, da koncept konfederalne usmeritve preoblikovanja Jugoslavije, kot sta jo ponudili oziroma opredelili kot možen način ureditve odnosov Slovenija in Hrvaška ni več realna možnost. Republik Sloveniji ostaja le še možnost razdružitve, ki jo bo skušala doseči na sporazumen način. (Repe, 2002)

20. februarja 1991 je slovenska skupščina sprejela resolucijo o sporazumni razdružitvi. Resolucija je predlagala, naj se Jugoslavija razdruži v dve ali več suverenih držav, vprašanja v zvezi s pravnim nasledstvom in druga vprašanja pa bi reševali v skladu z veljavnimi pravili mednarodnega prava. (Repe, 2002)

Za gospodarskim, pravnim in političnim razpadom Jugoslavije, je sredi maja leta 1991 prišlo tudi do razpada državnih institucij. Kot vzrok za dokončni razpad državnih institucij se navaja ne izvolitev Stipeta Mesiča za predsednika predsedstva SFRJ. Slovenija je še zadnjič na svojo in hrvaško stran skušala pridobiti Makedonijo in BiH, zato sta Kučan in Drnovšek odpotovala v obe republiki in dosegla spremembe v stališčih vodstev BiH in Makedonije. Obe republiki sta takrat dopuščali zvezo suverenih držav, oziroma nekaj vmesnega med federacijo in konfederacijo. (Repe, 2002)

Vendar konec meseca maja leta 1991 v razmerah popolne blokade jugoslovanskega ekonomskega in političnega sistema, pod grožnjo državnega udara, mednacionalnih konfliktov in že tudi posamičnih oboroženih spopadov, takšna preureditev Jugoslavije za Slovenijo ni bila več mogoča. (Repe, 2002)

V slovenskem vodstvu se je za neposredna pogajanja s federacijo najbolj zavzemal Drnovšek. Trdil je, da slovenski osamosvojitvi nihče ne nasprotuje, lahko pa bi prišlo do zapletov v zvezi z urejanjem materialnih vprašanj. Edini, ki si po Drnovškovem mnenju niso želeli slovenske osamosvojitve so bili Hrvati. Tujim diplomatom so zatrjevali, da se bodo odcepili takoj, ko bo to storila Slovenija. Njihove izjave so upočasnjevale slovensko osamosvojitve, ker so želeli ohraniti neke vrste jugoslovansko zvezo. (Repe, 2002)

Drnovšek je menil, da bi se s Srbi in vojsko dalo dogovoriti. Trdil je, da Jović in Milošević v pogovorih z njim nista imela nič proti slovenski osamosvojitvi. Strinjala sta se s tem, da gredo Slovenci na referendum in se odločijo. Tudi za generala Kadrijeviča je trdil, da neformalno predvideva prihodnjo slovensko odločitev o osamosvojitvi in odhod Slovenije iz Jugoslovanske države. Po besedah zadnjega ameriškega ambasadorja v Jugoslaviji, Zimmermanna se je Drnovšek resnično trudil

izogniti vojni in obdržati Jugoslavijo skupaj preko pogajanj z armado na eni in Kučanom na drugi strani. Drnovškovo tezo, da s federacijo še ni bilo pravih pogajanj, so ostali slovenski vodilni politiki zavrnili. (Repe, 2002)

5.4 Homogenizacija slovenskega političnega prostora

Center politične homogenizacije Slovenije je postal Odbor za varstvo človekovih pravic, ki je bil ustanovljen na pobudo Igorja Bavčarja leta 1988 kot Odbor za varstvo pravic Janeza Janše². Odbor je postal najmočnejša organizacija civilne družbe v času osamosvajanja Slovenije in je združeval ljudi različnih nazorov. Organiziral je razne oblike protestov (protest na Trgu osvoboditve v Ljubljani, protesti na Roški ulici v podporo četverici). Odbor se je v odnosu do oblasti vzpostavil kot enakopraven akter, predstavnikom odbora so dovolili nastop v skupščini, oblastni organi pa so odgovarjali na njegova javna sporočila. Deloval je do leta 1990. (Repe, 2002)

V času, ko je potekal proces proti četverici, se je Odbor zavedal, da potrebuje slovensko politiko, saj mu je služila kot ščit pred beograjskimi oblastmi. Proti koncu sojenja pa je Odbor spremenil svoje stališče do slovenske politike in skušal poseči v notranja razmerja v slovenskem vodstvu. To se je kazalo tudi z Bavčarjevimi zapiski »Moji pogovori«, v katerih je opisal svoja srečanja z vodilnimi slovenskimi politikami in jih izročil tedanjemu šefu milice Pavlu Čeliku (z očitnim namenom, da povzroči razdor med vodstvom). (Repe, 2002)

² Na zahtevo armadnega vodstva je slovenska Služba državne varnosti 31. 5. 1988 aretirala tri novinarje Mladine in podčastnika JLA z obtožbo o kraji zaupnega vojaškega dokumenta; Janez Janša in soobtoženi so bili izročeni vojaškemu sodišču v Ljubljani in obsojeni na zaporne kazni. Slovensko vodstvo je bilo zaradi legalističnega stališča ob aretaciji in procesu doma deležno kritik, da se ni zavzelo za aretirane, zvezna vodstva pa so ga napadala, češ da ne izpolnjuje svojih ustavnih in političnih obveznosti. V obrambo četverice se je v Ljubljani ustanovil Odbor za varstvo človekovih pravic, katerega je podprlo veliko število Slovencev.

(<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=441>)

5.5 Zborovanje v Cankarjevem domu

Slovensko vodstvo je bilo razpeto med pritiski iz centra, še zlasti JLA na eni strani in opozicije na drugi strani. Razmere v Jugoslaviji so slovensko oblast in opozicijo pripeljale do skupnega nastopa na zborovanju v Cankarjevem domu, 27. februarja 1989. Zborovanje je bilo namenjeno podpori stavkajočim rudarjem na Kosovu, ki so stavkali zaradi sprejetja nove srbske ustave, s katero je bila odpravljena avtonomija na Kosovu. (Repe, 2002)

Idejo za zborovanje je dal Odbor za varstvo človekovih pravic, predsednik ZSMS pa jo je prenesel političnemu vrhu. Zborovanje je organizirala SZDL, govorniki na njem pa so prihajali iz vrst oblasti in opozicije. Na zborovanju so vsi predstavniki družbenopolitičnih organizacij podpisali izjavo »Protizrednim razmeram«, do katerih je prišlo na Kosovu. (Repe, 2002)

Zborovanje je v Srbiji izzvalo silne reakcije. Menili so, da so se vse sile v Sloveniji, vključno z ZK, združile proti Srbiji in Jugoslaviji. Organizirali so miting v Beogradu, kjer so zahtevali obračun z albanskimi voditelji. Zborovanju v Cankarjevem domu je sledila gospodarska vojna Srbije proti Sloveniji, pa tudi prekinitev političnih odnosov. (Repe, 2002)

5.6 Majniška deklaracija 1989 in Temeljna listina Slovenije 1989

Politični konsenz med slovensko oblastjo in opozicijo, dosežen ob zborovanju v Cankarjevem domu, sta obe skušali formalizirati v Koordinacijskem odboru organizatorjev zbora v Cankarjevem domu. Prvi sestanek je bil na pobudo Jožeta Smoleta organiziran 3. marca, na njem pa je Dimitrij Rupel predlagal izdelavo skupnega slovenskega političnega programa. (Repe, 2002)

Delovna skupina koordinacijskega odbora je pripravila predlog deklaracije, vendar se je Slovenski demokratični zvezi zdel osnutek premalo radikalen, zato je Dimitrij Rupel pripravil svojo deklaracijo, ki je imela naslov Slovenska deklaracija 89. Ruplovo deklaracijo so na protestnem zborovanju zaradi Janševe aretacije javno

predstavili kot Majniško deklaracijo 1989 in zanjo začeli zbirati podpise. Temeljne zahteve deklaracije so bile:

1. Hočemo živeti v suvereni državi
2. Kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope
3. Slovenska država je lahko utemeljena le na spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, demokraciji, ki vključuje politični pluralizem, družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije (Repe, 2002)

Kljub temu, da je bila Majniška deklaracija v javnosti, je delovna skupina Koordinacijskega odbora nadaljevala delo. Šesta verzija deklaracije je nazadnje dobila naslov Temeljna listina Slovenije 1989. Sprejeli so jo na seji skupščine. Glavne zahteve Temeljne listine so bile:

1. Hočemo živeti v demokratični državi suverenega slovenskega naroda in vseh državljanov Slovenije, utemeljeni na človekovih pravicah in državljanskih svoboščinah. V njej si zagotovimo vladavino dela, prava in samostojnost civilne družbe, politični pluralizem, enakopravnost manjšin,...
2. Živeli bomo samo v taki Jugoslaviji in takem samoupravnem socializmu, ki bosta zagotavljala suverenost narodov, pravico do samoodločbe,...
3. Nočemo živeti v državni skupnosti, v kateri bi bili podvrženi političnemu monopolu in nacionalni nadvladi ali drugim vsiljenim oblikam življenja (Repe, 2002)

Zaradi številnih usklajevanj in kompromisov je bila Temeljna listina manj radikalna od Majniške deklaracije, rešitev pa je iskala v okviru jugoslovanske federacije. Bila je bistveno manj odmevna kot Majniška deklaracija. Pomembna je bila zato, ker je vzpostavila preglednost političnih opcij znotraj oblastnih struktur in v odnosu do opozicije. Mnenja opozicije in oblasti so se v nekaterih pomembnih točkah začela približevati. (Repe, 2002)

5.7 Amandmaji 1989, Deklaracija o suverenosti

27.9.1989 so v slovenski skupščini sprejeli amandmaje k slovenski ustavi. Amandmaji so omogočali prehod iz socialističnega v tržno gospodarstvo, iz enopartijskega sistema v večstrankarsko demokracijo, ZK pa je izgubila vodilno vlogo v politični areni, s čimer je bil omogočen formalni nastanek političnih strank. Slovenija je glede na federacijo pridobila več pristojnosti na gospodarskem področju.

Za slovensko osamosvojitvev je bil pomemben predvsem deveti amandma, saj je določal, da se Slovenija po lastni volji združuje z drugimi državami. S tem je bila Sloveniji priznana pravica do samoodločbe, čemur so nasprotovali Srbi, saj so trdili, da je Slovenija svojo pravico do samoodločbe že porabila, ko se je prostovoljno odločila, da postane ena od republik SFRJ.

Pomemben je bil tudi amandma, ki je določal, da lahko le slovenska skupščina razglasi izredne razmere v Republiki Sloveniji. S tem so zveznim oblastem odvzete (vsaj s slovenske strani) pravice do razglašanja izrednega stanja v Sloveniji. Ta amandma so sprejeli zaradi izkušenj iz procesa proti četverici in zaradi nenehnih groženj z državnim udarom.

Skupščina SRS je z ustavnimi amandmaji 8. 3. 1990 črtala oznako "socialistična" v imenu republike. Sprejela je nova temeljna načela ustave ter določbe o volitvah. Opozicijske stranke so se po sprejemu Zakona o političnem združevanju konec 1989 v pripravah na volitve združile v Demokratično opozicijo Slovenije (Demos), ki je na aprilskih volitvah 1990 dobil večino v skupščini in prevzel ključne skupščinske in vladne funkcije. Za predsednika predsedstva RS je bil neposredno izvoljen Milan Kučan. (<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=441>)

Skupščina Republike Slovenije je julija 1990 sprejela Deklaracijo o suverenosti Republike Slovenije. Ta deklaracija je določala enoletni rok za sprejem nove ustave, sprožila postopek za ugotovitev, kateri zvezni predpisi v Republiki Sloveniji ne veljajo več, ter razpustila slovensko delegacijo v zveznem zboru skupščine SFRJ. Z ustavnimi spremembami je 28. 9. 1990 odpravila veljavnost nekaterih zveznih predpisov v Sloveniji in uveljavila pristojnost RS pri odločanju o služenju vojaškega

roka, o Teritorialni obrambi in njenem vrhovnem poveljniku. Zvezni organi in vodstva nekaterih republik so od Slovenije zahtevali, naj vse ukrepe skupaj z deklaracijo o suverenosti prekliče.

Deklaracija ni bila zavezujoč pravni akt, vladi ni nalagala konkretnih ukrepov. Predlagatelji so se zavedali, da deklaracija nima prednosti pred drugimi izrazi narodove samoodločbe.

Zvezno predsedstvo se je na deklaracijo ostro odzvalo. Menilo je, da je deklaracija protiustavno dejanje, ki preprečuje razrešitev krize v Jugoslaviji. Od slovenske skupščine je zahtevalo, da deklaracijo prekliče in zagrozilo, da bo z vsemi sredstvi preprečilo uresničitev deklaracije.

5.8 Demos in plebiscit

»Novembra 1989 je komunistični režim v Sloveniji proti volji Beograda dovolil svobodno večstrankarsko življenje. Nove demokratične politične stranke, ki so nastajale že od začetka 1989, Demokratična zveza Slovenije (DZS), Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS), Slovenski krščanski demokrati (SKD), Kmečka zveza in Zeleni Slovenije, so se združile v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS).« (<http://www.uvi.si/10let/pot/>)

»Ta opozicija je na svobodnih demokratičnih volitvah aprila 1990 dosegla zmago s 54 odstotki nad strankami, ki so vlekle kontinuiteto s prejšnjim političnim sistemom, pristajale pa so na demokratičen pluralistični sistem.« (<http://www.uvi.si/10let/pot/>)
Te stranke so bile Zveza komunistov Slovenije - Stranka demokratične prenove, Zveza socialistične mladine Slovenije, ki se je preimenovala v Liberalno stranko in funkcionarji nekdanje Socialistične zveze, preimenovane v Socialistično stranko.

Koalicija Demos je sestavila svojo vlado, ki jo je vodil Lojze Peterle, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov. Glavno besedo v novi ureditvi pa so kljub temu imeli člani Slovenske demokratične zveze, ideološko pluralistične skupine v glavnem intelektualcev in višjih uslužbencev: France Bučar, profesor prava, je postal

predsednik slovenskega parlamenta, Dimitrij Rupel, profesor sociologije, zunanji minister, Janez Janša obrambni minister, Igor Bavčar, vodja Odbora za varstvo človekovih pravic, notranji minister in Rajko Pirnat, profesor prava, pravosodni minister. (<http://www.uvi.si/10let/pot/>)

Novembra 1990 je Demos prevzel pobudo Socialistične stranke Slovenije za plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, skupščina RS je 21. 11. 1990 sprejela ustrezen zakon, ki je določal, da bo plebiscit 23. 12. 1990 in da mora biti njegova odločitev v primeru pozitivnega izida uresničena v 6 mesecih. (<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=441>)

V predplebiscitnih pogajanjih so stranke zavrnile Janšev predlog o vprašanjih, ki naj bi se zastavila volivcem na plebiscitu, sprejele pa so, da se bo na plebiscitu zastavilo vprašanje »Ali naj Slovenija postane neodvisna država?« To vprašanje je ustrezalo obojim, tistim, ki so hoteli neodvisno slovensko državo in tistim, ki so verjeli, da se bo Jugoslavija preoblikovala v konfederativno skupnost. (Repe, 2002)

Od 93,2 % udeleženih volivcev jih je nekaj manj kot 95 % (88,5 % od vseh volivcev) pritrdilno odgovorilo na vprašanje "Ali naj Slovenija postane samostojna in neodvisna država?". Proti jih je bilo 57.869 ali štiri odstotke. Skupščina RS je 6. decembra razglasila Izjavo o dobrih namenih in s hkratno diplomatsko akcijo pojasnjevala motive in cilje slovenske osamosvojitve. Že pred plebiscitom je skupščina objavila tudi Deklaracijo o spoštovanju temeljnih konvencij Sveta Evrope. (<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=441>) Slovenci so se na referendumu v veliki večini odločili za samostojno državo, kar so v naslednjih letih tudi precej uspešno izpeljali.

5.9 Razglasitev samostojnosti Slovenije

Skupščina Republike Slovenije je 9. 5. 1991 obvestila skupščino SFRJ, da bo najpozneje 26. junija razglasila samostojnost. Želela se je pogajati o začasnem opravljanju nekaterih zveznih funkcij na svojem ozemlju, o pravnem nasledstvu in o prihodnjih oblikah sodelovanja z drugimi deli dotedanje skupne države. 25. 6. 1991

je sprejela ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Sprejela je tudi več zakonov, s katerimi je prevzela pristojnosti federacije na svojem ozemlju (urejati je začela zadeve v zvezi z državljanstvom, tujci, potnimi listi, zunanjimi zadevami, carinsko službo, deviznim poslovanjem, Banko Slovenije).

<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>

S tem je dejansko razglasila in formalno uvedla državno samostojnost Republike Slovenije. Mednarodno zadržanost so poleg prepričanja številnih držav o koristnosti obstanka Jugoslavije krepila tudi diplomatska ofenziva zveznih organov in centralistična prizadevanja predsednika ZIS, A. Markovića, kateremu je ameriški državni sekretar za zunanje zadeve, Baker, med obiskom v Beogradu 21. 6. 1991 izrazil vso podporo. Osamosvojitve Republike Slovenije je bila razglašena z ljudskim zborovanjem v Ljubljani 26. 6. 1991.

<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>

5.10 Reakcija na razglasitev samostojnosti

ZIS je 25. 6. 1991 v odgovor na slovenske osamosvojitvene ukrepe sklenil, da morata JLA in zvezna milica zagotoviti upoštevanje zveznih predpisov o prehodu čez državno mejo na ozemlju Republike Slovenije. To je bila osnova za vojaški poseg proti Republiki Sloveniji. Letala JLA so z nizkimi preleti nad Ljubljano začela že ob razglasitvi samostojnosti 26. junija. Istega dne so tanki JLA na Primorskem zasedli mejne prehode. V noči s 26. na 27. junij so oklepne enote JLA začele prodirati iz Hrvaške v Slovenijo, druge pa so se iz vojašnic v Sloveniji pomikale proti ciljem na meji in proti letališču na Spodnjem Brniku. Blizu Metlike je pri blokadi, s katero so skušali zaustaviti kolono JLA iz Karlovca, že prišlo do streljanja. Začela se je t. i. desetdnevna vojna za Slovenijo oziroma oborožen poseg jugoslovanske armade na področje Republike Slovenije.

<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>

Ker Slovenija še ni bila mednarodno priznana, so nekateri tuji politiki in strokovnjaki menili, da ne gre za oborožen napad na Slovenijo, temveč za

Uveljavljanje določb zvezne ustave in odlokov zveznih organov. JLA oboroženega odpora očitno ni pričakovala, motila se je tudi v oceni slovenskih vojaških sposobnosti. Slovenska obramba je temeljila na blokadi komunikacij in objektov JLA, dobrem obveščanju, sodelovanju in veliki enotnosti prebivalstva., na odločnosti koordinacijske skupine za vodenje obrambnih operacij (Bavčar, Janša, Slapar) ter posredovanju zlasti Kučana in dotedanjšega člana predsedstva SFRJ Janeza Drnovška v stikih z jugoslovanskim državnim in vojaškim vodstvom.

Posebnost slovenske osamosvojitvene vojne je bilo učinkovito seznanjanje medijev, za kar je skrbel sekretar za informiranje Jelko Kacin. 28. junija je z diplomatskimi sredstvi posegla v spor Evropska skupnost (v Slovenijo je napotila diplomatsko misijo za posredovanje med sprtima stranema in skupino opazovalcev). Slovensko vodstvo je takoj po začetku spopadov začelo intenzivno diplomatsko akcijo in ob močni medijski podpori pridobivalo na svojo stran mednarodno javnost.

Da bi preprečila zaostritev in razširitev vojne, je v Zagreb 29. 6. 1991 prišla trojka Evropske skupnosti Jacques Poos, Hans van den Broek in Gianni de Michelis, ki je poskušala posredovati za premirje. Toda vojne operacije so se nadaljevale z vso silo do 2. julija. Ta dan sta se v Zagrebu slovenska delegacija in evropska trojka sporazumeli za premirje na podlagi predhodnega dogovora 1. julija v Ljubljani med slovenskim vodstvom in delegacijo jugoslovanske vlade na čelu z njenim predsednikom Antejem Markovičem. (Janko Prunk, <http://www.uvi.si/10let/pot/>)

Misija Evropske skupnosti je obe strani v spopadu prepričala o nujnosti prenehanja oboroženih akcij. Na Brionih je bil 7. julija sestanek predstavnikov sprtih strani in evropske misije, na katerem so sprejeli Skupno deklaracijo, ki je določala, da je za nadzor na mejah pristojna slovenska milica, carina pa ostane prihodek federacije. Deklaracija je določala tudi, da se na mejah obnovijo razmere pred 25. junijem, da Slovenija odpravi blokado vojašnic, enote JLA pa se vrnejo vanje in dobijo nazaj zaplenjeno opremo, da se TO demobilizira, vsi ujetniki izpustijo v 1 dnevu, za vse nadaljnje ukrepe v zvezi s slovenskim osamosvajanjem pa se razglasi 3-mesečni moratorij. (<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>)

Slovenski pogajalci (F. Bučar, Janez Drnovšek, M. Kučan, L. Peterle in D. Rupel) so v skupščini Republike Slovenije zastopali stališče, da Brionska deklaracija ne pomeni kapitulacije in odpovedi osamosvojitvi, temveč diplomatsko nujnost in spoštovanje evropskih norm sporazumevanja. Skupščina RS je 10. 7. 1991 deklaracijo potrdila. Predsedstvo SFRJ je 18. 7. 1991 sklenilo, da se bo JLA v 3 mesecih umaknila iz Slovenije. Okoliščine te odločitve še niso jasne; po nekaterih ocenah naj bi bilo odločilno stopnjevanje napetosti na Hrvaškem in v BiH.

(<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>)

5.11 Samostojna Slovenija

Do 25. 9. 1991 so samostojno Slovenijo priznale Hrvaška, Litva, Gruzija, Latvija in Estonija. Predsedstvo Republike Slovenije je 1. oktobra izjavilo, da bo Slovenija po izteku moratorija uveljavila popolno suverenost in kot neodvisna država sodelovala na konferenci o Jugoslaviji v Haagu, vodstvo SFRJ pa je vztrajalo pri podaljšanju moratorija. V začetku oktobra je francoski predsednik Mitterand v Parizu zagotovil Kučanu, da ima Slovenija pravico do neodvisnosti, veleposlanik ZDA v Beogradu pa je Slovenijo pozival, naj se po izteku moratorija odpove enostranskim ukrepom.

(<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>)

Skupščina Republike Slovenije je 7. oktobra sprejela več monetarnih ukrepov in uvedla nacionalno valuto (tolar). Po težavnih pogajanjih je bil umik JLA z večino strateške oborožitve končan 25. 10. 1991. Evropski parlament je sredi oktobra izjavil, da je v Jugoslaviji prišlo do dokončnih sprememb in da dotedanja država SFRJ ne obstaja več. ZIS je takrat od Slovenije in Hrvatske še zahteval spoštovanje zveznih predpisov. (<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=442>)

Italijanski zunanji minister je oktobra zagotovil nespremenljivost mej s Slovenijo, z izmenjavo not med vladama Republike Slovenije in Italije so bili potrjeni ozimski sporazumi in obstoječa italijansko-slovenska meja. Republika Slovenija in Republika Hrvaška sta izrazili soglasje s skupno mejno črto na dan 25. 6. 1991, poznejšim pogajanjem pa je ostala razmejitev na morju, ki prej ni bila določena.

Evropska skupnost je pred božičem 1991 sklenila, da bodo članice skupnosti 15. 1. 1992 priznale neodvisni državi Slovenijo in Hrvaško. Na tej podlagi je predsednik Nemčije predsedniku Republike Slovenije že 23. 12. 1991 poslal noto o sklepu njegove države, da priznava Slovenijo za neodvisno državo. Sledilo je množično priznavanje in aprila 1992 so Slovenijo priznale ZDA, 22. maja 1992 je bila Slovenija skupaj s Hrvaško in Bosno in Hercegovino sprejeta v OZN, maja 1993 pa v Svet Evrope. (<http://www.uvi.si/10let/pot/>)

Da je bila Slovenija mednarodno priznana, je morala izpolniti več pogojev. Med najpomembnejšimi so spoštovanje obstoječih mej in načel helsinške listine o varnosti in sodelovanju v Evropi, jamstva za varstvo človekovih pravic in pravic narodnostnih manjšin, sodelovanje na haaški konferenci o Jugoslaviji in spoštovanje evropskih norm in norm ZN o mednarodnem sporazumevanju.

5.12 Nova slovenska ustava

Po razglasitvi neodvisnosti se je Slovenija notranjepolitično hitro razvijala. V vladajoči koaliciji Demos, zlasti pa v njegovi najpomembnejši stranki Demokratični zvezi Slovenije, so se začele kazati razlike med njenim liberalnim in katoliško-konservativnim delom glede ustave in zakona o lastninjenju. Konec leta 1991 je bila še s soglasjem sprejeta nova, moderna, liberalna in demokratična ustava, temelječa na pravicah človeka državljana. (<http://www.uvi.si/10let/pot/>)

Predlog predsedstva za sprejem nove ustave, ki ga je poslalo v skupščino, se je skliceval na zgodovinske dogodke od sredine 19. stoletja naprej (marčna revolucija, Majniška deklaracija leta 1917, NOB, kočevski zbor, zasedanje SNOS v Črnomlju) do dogodkov konec osemdesetih let (Majniška deklaracija 1989, Temeljna listina, amandmaji k slovenski ustavi, skupščinska Deklaracija o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za Republiko Slovenijo, slovenska in jugoslovanska ustava) ter na mednarodne akte (mednarodni akt o državljanskih in političnih pravicah z načelom o samoodločbi iz leta 1966, zaključni akt helsinške konference iz leta 1975).

(Repe, 2002)

Predlog je izhajal iz »Demosove« in »pisateljske« ustave (temeljnih človekovih pravic in državljskih svoboščin, pravice do samoodločbe in namena, da se slovenskemu narodu zagotovi ekonomski, politični in socialni razvoj).

Strokovna skupina, ki jo je imenovala slovenska skupščina je izdelala osnutek ustave in ga izročila predsedniku skupščine. Ustavo naj bi sprejeli do 23. decembra, vendar je prišlo do težav, ko sta o osnutku začeli razpravljati ustavna komisija in skupščina. Skupščina je osnutek sicer sprejela vendar z več kot sto amandmaji. (Repe, 2002)

Aprila 1992 je zaradi nesporazumov v koaliciji Demos padla Demosova vlada. Novo vlado je sestavil predsednik LDS Janez Drnovšek. Njegova osemmesečna vlada je veliko naredila za mednarodno uveljavljanje Slovenije, v domači politiki pa je ustavila padanje plač, sprejela zakon o lastninjenju, sanaciji bank in volitvah. (<http://www.uvi.si/10let/pot/>)

5.13 Uspeh slovenske politične elite v tranziciji

Podobno kot v drugih nekdanjih socialističnih in/ali vzhodnoevropskih državah so bile v začetku devetdesetih let korenite spremembe potrebne tudi v Sloveniji. Vprašanje je, ali so bile dejansko korenite, in kako uspešne so bile. Po nekaterih znamenjih in dogodkih bi lahko sklepali, da so bile spremembe glede na prejšnji sistem prešibke. Seveda so bile odvisne od političnih možnosti, razmerij moči in od mednarodne konstelacije, pri čemer mislim predvsem na dogajanje jugovzhodno od Slovenije, na vojaško diktaturo v Srbiji itn. Nekateri še danes menijo, da je samostojna in demokratična Slovenija pomenila preprosto, tako rekoč neprelomno, »mehko« nadaljevanje jugoslovanske socialistične republike. To mnenje ne ustreza realnosti.

(D.Rupel, <http://www.sigov.si/mzz/minister/mnenja/mne2003041001.html>)

Moja izhodiščna ocena prehojenih 10 let je, da je bilo teh 10 let za Slovenijo uspešnih. O tem govorijo objektivni rezultati, ki jih je Slovenija v tem času dosegla, tisti, ki so doseženi na političnem področju - danes je Slovenija stabilna politična demokracija z razvitimi ustanovami, utemeljena je na vladavini prava in na visoki

promociji in zaščiti človekovega dostojanstva in človekovih pravic. To oceno je mogoče utemeljiti tudi z gospodarskimi dosežki, s tistimi makroekonomskimi in tudi s tistimi, ki so objektivno mednarodno primerljivi in ki so zajeti tudi v mednarodnih ocenah. Mogoče je to utemeljiti z dosežki na mednarodnem področju, glede na dejstvo, da je Slovenija danes članica vseh pomembnih mednarodnih ustanov in da je pred vrati Evropske unije in Nata, in tudi po svojih razvojnih potencialih, ki so veliki.
(M. Kučan, http://www.nekdanji-pr.gov.si/slovenija_uspesna.htm)

Položaj Slovenije na začetku tranzicije je bil specifičen, zato se je tranzicija začela in potekala drugače kot v drugih nekdanjih socialističnih gospodarstvih. Osnovni značilnosti slovenske tranzicije sta bili postopnost v spreminjanju gospodarskega sistema in pragmatičnost gospodarske politike. Izogibanje političnim pretresom in zavračanje tujih nasvetov je bilo gospodarsko koristno; rezultati so zato vsaj zaenkrat solidni, socialni stroški tranzicije pa precej nižji kot v drugih tranzicijskih gospodarstvih.

(Jože Mencinger, <http://pf-lj.kelt.si/docs/ekonomska/desetlet.rtf>)

Slovenija se je v začetku devetdesetih let opredelila za demokracijo in za samostojno državnost. Imeli smo demokratične, večstrankarske volitve, plebiscit in vojno za samostojnost. Čeprav je v Sloveniji dolgo veljalo prepričanje, da smo naprednejši od tistih socialističnih držav, ki so spadale v Varšavski pakt (in potemtakem potrebni manjših, manj bolečih sprememb), slovenski prelom ni bil nič kaj žameten. Slovenski prelom s socializmom in z Jugoslavijo se je zgodil z vojno. Dobili smo novo ustavo, uvedli smo denacionalizacijo in privatizacijo, s čimer smo si poleg izboljšav nakopali tudi veliko težav, ki se še danes pojavljajo v slovenskih političnih polemikah, v medijih, na sodiščih in v različnih mednarodnih poročilih. Kljub vsemu smo se osamosvojili, dobili mednarodno priznanje, po katerem smo se tudi dobro mednarodno uveljavili. Slovenska tranzicija je bila za spoznanje drugačna od tranzicije v drugih bližnjih ali podobnih državah. Poleg demokracije je bilo potrebno uveljaviti tudi samostojno državo.

(D.Rupel, <http://www.sigov.si/mzz/minister/mnenja/mne2003041001.html>)

SKLEP

V diplomski nalogi sta predstavljena pomen in vloga slovenske politične elite v času osamosvajanja Slovenije in v času tranzicije. V času osamosvajanja, oziroma v osemdesetih letih prejšnjega stoletja je slovenska politična elita odigrala pomembno vlogo pri številnih spremembah v družbenem sistemu. Vendar pa si pri osamosvajanju Slovenije in družbenopolitičnih spremembah sistema ne more lastiti vseh zaslug, saj je v veliki meri delovala pod pritiskom opozicije.

Prebujajoča se opozicija je konec osemdesetih let zaznavala vse večji pritisk s strani zveznih oblasti po centralizaciji in utrditvi obstoječega družbenopolitičnega sistema, medtem, ko je sama težila k spremembam v smeri samostojnosti in demokracije. S svojimi idejami je počasi »okužila« tudi vladajočo elito v Sloveniji, ki pa se je zaradi nasprotujočih pogledov zveznih oblasti znašla »med dvema ognjema«. Doma so ji očitali konzervativnost in dogmatičnost, v Jugoslaviji pa pretirano liberalnost in naklonjenost razpadu oziroma razcepitvi Jugoslavije.

V vladajoči politični eliti Slovenije je prišlo do oblikovanja različnih struj, od tistih, ki so hotele družbene spremembe zatreti s prisilo, do tistih, ki so bile pripravljene na spremembe družbenopolitičnega sistema. Konec osemdesetih let je politična elita vse bolj popuščala opoziciji in končno tudi s pomočjo amandmajev k ustavi odpravila ovire za več strankarstvo in politične in ekonomske spremembe ter zavarovala nove ukrepe pred zunanjim uničenjem.

Tudi v času pred tranzicijo je slovenska politična elita zavračala koncept avtoritarne centralistične države in jugoslovanstvo. Bila je proti unitarizmu in zveznemu centralizmu, ki sta po njenem mnenju ogrožala uresničitev samostojne države Slovenije in s tem tudi onemogočala privilegiran položaj slovenske politične elite.

Kot indikator dosežene stopnje demokratizacije nam služi migracija, oziroma obstoj istih posameznikov na pozicijah politične elite pred in po tranziciji. V Sloveniji je prišlo do tranzicije elit v obliki zmerne »žametne revolucije«. Včasih za tranzicijo uporabljamo izraz »transplacement« (po Huntingtonu), ki pomeni, da sta pri

demokracičnem prehodu, v času menjave starega režima sodelovali »stara« vladajoča politična elita in »nove« opozicijske skupine. V času prehoda so vsi politični akterji v Sloveniji hoteli več nacionalne neodvisnosti v okviru Jugoslavije. Skupen napor vladajočih akterjev in opozicije je rezultiral v konsenzualni, evolutivni naravi reprodukcije slovenske elite v času tranzicije. Konsolidacija elit v Sloveniji neposredno pred menjavo režima je pripeljala do obstoja stare elite na oblasti, pa tudi do stabilnosti političnega sistema v zadnjem desetletju. O izredno hitrih transformacijah takrat še vladajoče ideologije in poskusih politične elite, da bi rešila, kar se rešiti da, priča tudi dejstvo, da je spomladi leta 1989 elita zagovarjala koncept nestrankskega pluralizma, jeseni istega leta pa je že sprejela koncept strankskega pluralizma. Premiki vladajoče elite pa so bili predvsem v funkciji ohranjanja oblasti, oziroma pridobivanja potencialnih volivcev za bližajoče se večstrankske volitve. (Hafner Fink, 1990:335)

Iz tega sledi, da hipoteza »Posamezniki, ki so bili člani slovenske politične elite pred tranzicijo, so po spremembi oziroma med spremembo političnega sistema elito zapustili. Na njihova mesta so prišli novi akterji.« ni pravilna in sem jo zavrnila.

V času osamosvajanja se je slovenska politična elita trudila delovati čimbolj pragmatično in racionalno, saj je tako ravnanje koristilo predvsem njej sami. Sestavila je načrt konfederativne ureditve Jugoslavije, ki pa ga razen Hrvaške ni podprla nobena republika.

V slovenskem političnem prostoru je v času osamosvajanja prišlo do homogenizacije politike. Ustanovili so Odbor za varstvo človekovih pravic, organizirano je bilo zborovanje v Cankarjevem domu, ki je bilo namenjeno podpori stavkajočim rudarjem na Kosovu in so se ga udeležili tako predstavniki opozicije, kot vladajoče elite. Leta 1989 so sprejeli Majniško deklaracijo in Temeljno listino Slovenije 1989. Leta 1990 so sprejeli Deklaracijo o suverenosti Republike Slovenije, ki je med drugim določala tudi enoletni rok za sprejem nove ustave.

Vodilni slovenski politiki, ki so bili na istih oziroma podobnih vodilnih položajih že pred tranzicijo, ocenjujejo slovensko tranzicijo kot uspešno, tako na političnem kot na družbeno ekonomskem področju.

Delovanje slovenske politične elite je bilo v času osamosvajanja in tranzicije zelo intenzivno. Skupaj z opozicijo in celotno družbo so dosegli, da je danes Slovenija samostojna država, z demokratičnim političnim sistemom in s sodobnimi delujočimi institucijami. Slovenija je stabilna demokracija, utemeljena na vladavini prava in varstvu človekovih pravic in svoboščin. S skupnimi močmi so državo Slovenijo spremenili v delujočo tržno ekonomijo. Lahko rečemo, da je slovenska politična elita Slovenijo dokaj uspešno pripeljala skozi obdobje tranzicije in s tem lahko tudi potrdim svojo prvo hipotezo, ki se glasi » Slovenska politična elita ima zasluge za uspešno izpeljano tranzicijsko obdobje v Republiki Sloveniji«.

Če model, ki povezuje integriranost, diferenciranost in kroženje elit s tipi političnih sistemov umestimo v slovensko politično areno ugotovimo, da je v letih od 1945 do leta 1980 v slovenski politiki prevladoval ideokratski tip političnega sistema. To je bilo obdobje vladavine socializma, ki je temeljil na močni ideologiji, kateri so bili podrejeni vsi segmenti družbe.

V osemdesetih letih, od leta 1980 do leta 1989 se je politični sistem v Sloveniji transformiral iz ideokratskega tipa v razcepljeni tip, saj so se najprej nove politične skupine (prebujajoča se opozicija), kasneje pa tudi sama politična elita odtujevale od prevladujoče ideologije. Nastale so različne frakcije, struje znotraj političnega prostora. Pojavljala so se politična gibanja, ki so se zavzemala za spremembe političnega sistema, druge skupine pa so hotele porajajoče se spremembe zatreti s silo in ohraniti obstoječ politični sistem.

V letih 1990 in 1991 se je za kratek čas vzpostavil konsenzualni tip političnega sistema, vendar pa se je že leta 1992 transformiral v fragmentirani tip političnega sistema, ki velja za slovensko politiko še danes. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja in v začetku tega stoletja, v času tranzicije in konsolidacije demokracije se politična elita trudi doseči konsenzualni tip političnega sistema, ki je značilen za utrjene demokracije.

LITERATURA IN OSTALI VIRI

Adam, Frane (1994): After Four Years of Democracy: Fragility and Stability. Družboslovne razprave, 10,15/16, str.35-48.

Adam, Frane (1999): Ambivalentnost in neznosna lahkost tranzicije. Nova revija, 18, 206, str.99-113.

Adam, Frane, Tomšič, Matevž (2000): Transition Elites: Catalysts of Social Innovation or Rent-Seekers? Družboslovne razprave, 16, 32/33, str.223-245.

Agh, Attila (1996): From Nomenclatura to Clientura: The Emergence of New political Elites in East Central Europe. V: Pridham, Geoffrey, Lewis, Paul, (ur.): Stabilizing Fragile Democracies. Routledge, London.

Atanasovski, Gligor (1997): Teorije o elitah. Teorija in praksa, št.1/1997, str.30-38.

Beyme, Klaus von (1993): Regime Transition and Recruitment of Elites in Eastern Europe. Governance, Vol.6, No.3, str.409-425.

Bottomore, Tom (1967): Elite i društvo. Sedma sila, Beograd.

Čotar, Tanja (2002): Parlamentarne elite. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Dogan, Mattei, Higley, John, ur. (1998): Elites, Crises, and the Origins of Regimes. Rowman and Littlefield Publishers, Lanham.

Dolinar, Ksenija, Knop, Seta, ur. (1994): Leksikon Cankarjeve založbe, 3.izdaja. Cankarjeva založba, Ljubljana.

Drnovšek, Janez (1996): Moja resnica: Jugoslavija 1989 – Slovenija 1991. Mladinska knjiga, Ljubljana

Etzioni – Halevy, Eva (1993): Elite Power, Manipulation and Corruption: A Demo-Elite Perspective. Government and Opposition, Vol. 28, No.2, str. 215-232.

Field, G. Lowell, Higley, John, Burton, Michael, ur (1990): A New Elite Framework For Political Sociology. Cahiers Vilfredo Pareto, Vol.28 No.88.

Fink, Hafner, Danica (1992): Nova družbena gibanja-subjekti politične inovacije. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Fink, Hafner, Danica (2001): Politične stranke. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Hafner, Fink, Mitja (1990): Vladajoča elita in ideološke transformacije v sloveniji ob izteku enopartijske boljševiske vladavine. V: Božidar Jakšić (ur.): Sociologija. Organ jugoslovenskog udruženja za sociologiju, Beograd, str. 331-336.

Higley, John, Richard, Gunther, ur (1992): Elites and Demokracic Consolidation in Latin America and Southern Europe. Cambridge University Press, New York.

Higley, John, Gyorgy, Lengyel, ur. (2000): Elites after State Socialism. Rowman and Littlefield Publishers, Lanham.

Iglič, Hajdeja, Rus, Andrej (1996): »Dinamika sprememb v egocentričnih omrežjih slovenskih elit v obdobju tranzicije 1988-1995«. V: Anton, Kramberger (ur.): Slovenska država družba in javnost. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 215-229.

Iglič, Hajdeja, Rus Andrej (2000): Democratic Transition and Elite Integration in Slovenia from 1988 to1995. Družboslovne razprave, 16, 32/33, str.198-222.

Iglič, Hajdeja, Rus Andrej (2000): From Elite Reproduction to Elite Adaptation: the Dynamics of Change in Personal Networks of Slovenian Elites. Družboslovne razprave, 16, 32/33, str.181-197.

Iglič, Hajdeja, Rus Andrej (2000): Political Transition and Elite Reproduction in Slovenia: Networks and Lifestyle of New and Old Elites. Družboslovne razprave, 16, 32/33, str.18.

Janša, Janez (1992): Premiki: Nastajanje in obramba slovenske države 1988 – 1992. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Jary, David, Jary, Julia ur. (1995): Collins dictionary of sociology. HarperColins, Glasgow.

Kovač, Bogomir (2000): Nekateri vidiki politično ekonomske analize sodobne vloge države in trga v Sloveniji. Teorija in praksa, št.3/2000, str.509-525.

Kramberger, Anton (1997): Elite:(ni nujno, da to jemljete osebno). Razgledi, 6, 9, str. 13-14.

Kramberger, Anton (1999): Elite na kavi in pivu: kaj hočejo same in kaj hočemo od njih? Razgledi, 8, 21, str.8-10.

Kramberger, Anton (1999): Slovenske elite in njihova reprodukcija. 1, Ta čudni mehanizem, ki duši pomlad. Delo, 41, 181, str. 28-29.

Kramberger, Anton (1999): Slovenske elite in njihova reprodukcija. 2, Pogubna odvisnost od državnih jasli. Delo, 41, 187, str.29.

Kramberger, Anton (2000): Regime Change and Elite Dynamics in Slovenia During the 1990's : What Can the Elite Reproduction Rates Tell Us? Družboslovne razprave, 16, 32/33, str.143-180.

Kramberger, Anton (2000): »Pridevniški polemiki« o slovenskih elitah na rob: odgovor Franetu Adamu, pa tudi malo širše. Nova revija, 20, 228/229, str.17-28.

Kramberger, Anton (2002): Objektivnost v družboslovnem raziskovanju (slovenskih) elit. Družboslovne razprave, 18, 40, str.41-59.

Makarovič, Jan (1997): Nova Slovenska elita med blokado in adopcijo. Referat na sociološkem srečanju, Portorož,1997.

Musil, Jiri (1992): Czechoslovakia in the Middle of Transition. Deadalus, Vol.121, No.2.

Ost, David (1993): The politics of Interest in Post-Communist East Europe. Theory and Society, No.22.

Pridham, Geoffrey, Lewis, Paul (1996): »Introduction: Stabilizing Fragile Democracies and Party Sistem Development«. V: Pridham, Geoffrey, Lewis, Paul, (ur.): Stabilizing Fragile Democracies. Routledge, London.

Srdić, Milutin, ur. (1975): Politička enciklopedija. Savremena administracija, Beograd.

Szelenyi, Ivan, Szelenji, Szonja (1995): Circulation or Reproduction of Elites Durig the Post-Comunist Transformation of Eastern Europe. Theory and Society, No. 24.

Tizaj, Damjana (1998): Pomen elit za razvoj sodobnih družb. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Tomšič, Matevž (1999): Oblikovanje političnih elit v postsocialističnih družbah. Magistrsko delo, Fakultetea za družbene vede, Ljubljana.

Tomšič, Matevž (2000): Oblikovanje političnega prostora in političnih elit na slovenskem. Nova revija, 19, 219/220, str.260.

Tomšič, Matevž (2000): »Politični prostor in politične elite v postsocialistični Sloveniji, kontinuiteta ali diskontinuiteta«. V: Branko, Lobnikar, Jurij, Žurej, (ur.): Raziskovalno delo podiplomskih študentov Slovenije: Družboslovje in humanistika. Društvo mladih raziskovalcev Slovenije, Ljubljana. str. 161-169.

Zupančič, Katarina (2002): Človekove pravice v procesu tranzicije. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

<http://www.radiostudent.si/projekti/demokracija/teksti/09razredniboj.htm>, 6.7.2003

http://www.nekdanji-pr.gov.si/slovenija_uspesna.htm, 26.8.2003

http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html,
26.8.2003

http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_USTA3.html, 26.8.2003

<http://www.emka.si/emka/novice/novice.asp?ID=441>, 26.8.2003

<http://www.uvi.si/10let/pot/>, 28.8.2003

<http://www.sigov.si/mzz/minister/mnenja/mne2003041001.html>), 29.8.2003

<http://pf-lj.kelt.si/docs/ekonomska/desetlet.rtf>, 30.8.2003